

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

22 SEPTEMBER 1943

No. 1426

HOOFDREDACTEUR.

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR.

H. W. Lambers (Rotterdam).

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.),
Telefoon 38340.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor, Museum-
park, Rotterdam (C.).

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagins'a
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

	Blz.
De ontwikkeling van de geldmarkt sedert Mei 1940 door C. A. Klaasse	276
Het volkstuinwezen in Nederland door Ir. A. J. Hartman	278
Valutaplannen voor na den oorlog door Prof. Mr. W. C. Megs R. Azn.	280
Bedrijfsrechtspraak door Mr. L. E. Pieters	281
De ijzer- en staalindustrie der Vereenigde Staten sinds September 1939 door G. J. Kesteloo	282
Ingezonden stukken.	
Kleine zelfstandigen in de sociale verzekering (II) door Mr. Dr. J. van Bruggen, met naschrift van Dr. Mr. L. P. van der Does	284
Ontvangen boeken en brochures	287
Statistieken.	
De Nederlandsche Bank (voornaamste posten in duizenden guldens)	287

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de geldmarkt is nog geen wijziging in de situatie gekomen. De Schatkist heeft zich nog steeds kunnen financieren zonder een beroep op de markt te doen. Weliswaar zijn enkele posten schatkistpapier afgegeven, maar het bedrag daarvan is te verwaarloozen. Rekening houdend met de bedragen, die de Schatkist in den loop van deze maand had op te brengen, moet worden aangenomen, dat zij de beschikking heeft gehad over omvangrijke bedragen naast de bekende. Ultimo Augustus bedroeg het rekening-courant-saldo bij De Nederlandsche Bank, behalve hetgeen er resteerde van de storting op de nieuwe leening, nog slechts f 60 miljoen. Per 1 September was er een bedrag te betalen voor allossing van schatkistbiljetten en promessen, alsmede voor overige doeleinden, dat men zeker op tusschen de f 150 en f 200 miljoen kan aannemen. De Schatkist moet dus bijzondere bronnen hebben kunnen aanboren, nu de afgifte van papier nog steeds niet hervat is. De plotselinge vermindering van de „speciale rekening” — waarop, zooals bekend, de afwikkeling van de biljetten van f 1.000 en f 500 geschiedt — wekt het vermoeden, dat hier wellicht een verklaring schuilt. Deze post daalde in de week van ultimo Augustus tot 6 September met ruim f 170 miljoen. Wellicht is het winstaandeel, dat den Staat toekomt uit hoofde van niet ingeleverde en dus vervallen verklaarde biljetten, thans verwerkt. Thans is de positie aldus, dat elk oogenblik hervatting van de afgifte van papier kan worden tegemoet gezien; op omvangrijke schaal zal dit natuurlijk pas op 1 October geschieden. Het schijnt in het voornemen te liggen om 12-maandspapier maar op beperkte schaal af te geven en zorg te dragen, dat ook 11- en 10-maandspapier wordt afgenomen, zulks mede teneinde te vermijden, dat er het volgende jaar in Juli, Augustus en September een lacune is in de vervallermijnen.

Bij de geschetste verhoudingen blijft de markt natuurlijk zeer ruim. Julipapier gaat op $1\frac{7}{16}$, driemaandspapier is gevraagd op $\frac{3}{4}$ %. Men slaat de plank wel niet ver mis, wanneer men zegt, dat de marktstarieven grosso modo 1 % beneden de agentstarieven liggen.

De obligatiemarkt heeft in de verslagperiode nogal heftige schommelingen vertoond. Sinds eenigen tijd na de emissie de steun werd losgelaten, heeft de nieuwe leening de uitersten 96 en 99 behaald. Eind Augustus beliep de notering $97\frac{3}{4}$ en sindsdien is weer een reactie ingetreden tot $96\frac{1}{2}$, waarna een herstel tot boven de $97\frac{1}{2}$ en wederom een reactie tot beneden de 97 % intrad. De omzetten waren af en toe zeer omvangrijk en het koersverloop was niet vrij van speculatieve tendenzen. Op het oogenblik staat de koers der $3\frac{1}{2}$ % leeningen niet ver van de 4 % rendementsbasis, hetgeen wel een frappante tegenstelling is tot bijv. pandbrieven, waarvan de beste nog altijd op stopkoers staan, zoodat men tot een rendementsverschil komt van meer dan $\frac{1}{2}$ %. De overige staatsleeningen volgden de schommelingen van de $3\frac{1}{2}$ % leeningen, zij het dan ook, dat de marge hier en daar inkromp, zoo bijv. bij de $3-3\frac{1}{2}$ % leening, die thans relatief wel zeer sterk overschat is, evenals trouwens de 3 % Nederland 1937 (spoorwegleening), die altijd wel een lager rendement opleverde dan de $3\frac{1}{2}$ % leeningen, maar nu met de algemeene daling van het koerspeil naar verhouding nog weer duurder is geworden.

DE ONTWIKKELING VAN DE GELDMARKT SEDERT MEI 1940.

Sedert ons land in den oorlog werd betrokken, zijn zoowel vraag als aanbod op de geldmarkt aan ingrijpende wijzigingen onderworpen geweest. Niet alleen de absolute omvang van vraag en aanbod heeft belangrijke wijzigingen ondergaan, ook de quantitative verhouding tusschen vraag en aanbod heeft omvangrijke mutaties vertoond. Terwijl de omvang van vraag zoowel als aanbod een tendens van gestadigen groei heeft doen zien, is het tempo van dien groei bij elk der factoren verschillend geweest, zoodat de persaldo-positie nogal eens heeft gewisseld van vraagoverschot tot aanbodoverschot en omgekeerd. Tot voor enkele maanden was een vraagsurplus intusschen regel, zij het dan ook, dat de grootte van dat surplus ook weer sterk heeft gewisseld. Sedert de tweede helft van het tweede kwartaal van dit jaar echter, is er een steeds groeiend aanbodoverschot te registreeren, dat vooral in de laatste vier weken met sprongen is omhoog gegaan. Het gevolg is, dat op het oogenblik de geldmarkt sterk oververzadigd is met aanbod, in een mate, die al niet veel meer onderdoet voor den toestand, zooals wij dien voor het laatst gekend hebben in 1938. Toenmaals was het repatriëeren van, in het tijdvak voorafgaande aan het verlaten van den gouden standaard in September 1936, gevlucht kapitaal één van de voornaamste oorzaken van den aanwas van den goudvoorraad en daarmee van het aanbod ter geldmarkt. De post „saldi van anderen” op de balans van De Nederlandsche Bank bereikte destijds een hoogterecord van rond f 800 miljoen; thans is dit cijfer aangeland op een peil van rond f 650 miljoen, zoodat het niet zoo heel ver meer verwijderd is van genoemd recordcijfer. Aldus heeft zeer recentelijk de geldmarkt weer een aspect gekregen, dat zij sedert Mei 1940 in het geheel niet meer heeft getoond, en daarom is het bij het bereiken van dezen mijlpaal interessant eens het verloop van de marktontwikkeling na te gaan, en de krachten, die op de vraag-aanbodsverhouding hebben gewerkt, te analyseren.

De absolute omvang van vraag en aanbod.

Zoals reeds hierboven werd opgemerkt, is de absolute omvang, zoowel van vraag als aanbod, sedert Mei 1940 vrijwel voortdurend gestegen, een proces, dat slechts werd onderbroken, telkens wanneer door uitgifte van een consolidatieleening de financiering van de Schatkist voor een gedeelte werd gelicht uit de sfeer van de geldmarkt, om te worden overgeheveld naar die van de kapitaalmarkt. De uitgifte van de jongste staatsleening heeft aldus weer een noemenswaardige teruggang van de vraag op de geldmarkt van de zijde van de Schatkist bewerkstelligd, maar de bijna evenredige vermindering van het geldmarkt-aanbod, die met zulk een operatie voorheen telkenmale gepaard ging, heeft zich dit keer niet of nauwelijks voorgedaan om redenen, die hieronder nader zullen worden toegelicht.

Wat de vraagzijde betreft, kan worden vastgesteld, dat een duidelijke vermindering is te constateeren in de vraag naar commerciële credieten en beurscredieten, een verschijnsel, waarvan de oorzaken wel geen nadere toelichting behoeven. Per ult. April 1940 was het debiteurencijfer volgens den gecombineerden maandstaat van de vier Nederlandsche groote banken (de cijfers van het Nederlandsche bedrijf der Nederlandsche Handels-Maatschappij werden toen nog niet afzonderlijk gepubliceerd) f 298 miljoen, het cijfer der prolongatie en voorschotten op effecten f 107 miljoen. Per ult. Augustus 1943 beliepen deze cijfers resp. f 126 en f 61 miljoen, waarbij nog moet worden onderstreept, dat de voorschotten op effecten in die maand een noemenswaardige stijging ondergaan hadden door beleening van de nieuwe staatsleening. Ook de buiten de banken om loopende

effectenvoorschotten (prolongatieposten), waarvan geen cijfers worden gepubliceerd, zijn, naar men met stelligheid kan aannemen, krachtig gedaald.

De daling van de credietvraag als vorenbedoeld is niet slechts gecompenseerd, maar verre overgecompenseerd door de stijging van de credietvraag door de Schatkist. Ult. April 1940 beliep de totale vlottende schuld van het Rijk rond f 750 miljoen, waarvan f 394 miljoen in schatkistpromessen en -biljetten en rond f 340 miljoen in rekening-courant-schuld aan diverse instellingen, waaronder P.T.T. Per 7 September jl. was de totale vlottende schuld f 3.490 miljoen, waarvan f 2.640 miljoen in promessen en biljetten, f 214 miljoen in zilverbons en f 630 miljoen in schuld aan diverse instellingen. Kort voor de storting op de jongste consolidatieleening, was de totale vlottende schuld natuurlijk nog belangrijk hooger, zij beliep toen f 4.425 miljoen.

Tot zoover de vraagzijde. Aan de aanbodzijde nemen wij een stijging van het aanbod waar, die — naar reeds terloops werd vermeld — tenslotte de stijging van de vraag belangrijk heeft overtroffen. Die toeneming van het aanbod is de resultante van in hoofdzaak drie factoren, waarvan twee positief zijn: aanbodvermeerderend, en één negatief: aanbodverkleinend. De beide eerste zijn: de geldscheppende werking van de credietvraag van de Overheid en het betalingsbalansoverschot t.a.v. Duitschland (grootendeels voorzoover ontstaan na April 1941, dus na de stopzetting van de clearing met dat land; voordien leidde deze factor tot credietvraag door de Schatkist en viel hij dus samen met die bron van geldaanbodvermeerdering). De laatste is de stijging van den biljettenomloop.

Wanneer wij elk dezer factoren afzonderlijk onder de loupe nemen, dan kan natuurlijk de opmerking worden gemaakt, dat de laatstgenoemde, de stijging van den bankbiljettenomloop, een functie is van de beide eerstgenoemde, dat zoowel de overheidsuitgaven als de afrekening der betalingsbalansoverschotten den biljettenomloop hebben doen stijgen, zoodat ten beloope van die stijging van de biljettencirculatie de beide eerstgenoemde elementen niet geldmarktverruimend hebben gewerkt. Tegen deze stelling kan worden aangevoerd, dat de motorische krachten van den omvang der biljettencirculatie veelvuldig geheel losstaan van de beide genoemde factoren: de stijging van de buitenlandsche wisselportefeuille van De Nederlandsche Bank en de overheidsuitgaven. Natuurlijk kan niet elk verband ontkend worden. Maar op zijn best kan men zeggen, dat de beide laatste factoren de voorwaarden hebben geschapen voor een mogelijke uitbreiding van den bankpapieromloop. Van een direct causaal verband zou slechts sprake kunnen zijn, wanneer de geldschepping uit de beide genoemde hoofden zou hebben geleid tot grootere „omzetten” in de typische chartaal-geldsfeer, hetgeen in hoofdzaak als gevolg van prijsstop, loonstop en rantsoeneering (deze drie factoren gecombineerd) niet het geval is geweest. Ook de zeer duidelijke tempoverschillen in de bewegingen der eerste twee factoren eenerzijds en de laatste anderzijds duiden daarop onmiskenbaar. Vooral ook de ontwikkeling sedert de intrekking van de biljetten van 1.000 en 500 gulden heeft duidelijk aangetoond, dat de wijzigingen in de biljettencirculatie voor een belangrijk deel kunnen worden beschouwd als een factor, die in belangrijke mate losstaat van de beide andere en die men dus als een min of meer autonoom geldmarktverschijnsel mag zien.

De eerstgenoemde factor: de toeneming van de buitenlandsche wisselportefeuille, kan men van Mei 1940 tot 13 September jl. stellen op rond f 2,7 milliard. Daarvan dient echter in mindering te worden gebracht de daling van den goudvoorraad met rond f 230 miljoen, zoodat per saldo overblijft een bedrag van f 2.470 miljoen.

De tweede factor is de toeneming van het geldmarkt-aanbod als gevolg van de credietscheppende werking

der uit geldmarktcredieten gefinancierde overheidsuitgaven. De totale vlottende schuld van de Schatkist is blijkens bovenstaande cijfers gestegen met f 2.740 miljoen. De credietschepping, die aldus plaats heeft gevonden, heeft slechts ten deele geleid tot geldschepping. Dit laatste was het geval, voorzover de uitbreiding van de vlottende schuld werd gefinancierd via de banken en den Postgirodienst. Het totale cijfer van schatkistpapier in handen van banken is niet bekend. Het bezit aan dit materiaal bij de vier Nederlandsche groote banken is van f 165 miljoen per ult. April 1940 gestegen tot f 913 miljoen ult. Augustus jl. De schuld aan P.T.T. steeg van f 158 miljoen ult. April 1940 tot f 514 miljoen per 7 September jl. Van dit laatste bedrag zal echter slechts een deel voor rekening van den Postgirodienst komen. Voorzover de stijging van de staatschuld niet is ondergebracht bij instellingen, welke credietgeldden als giraal geld kunnen worden beschouwd — al dan niet thans actief in circulatie zijnd — is van geldschepping geen sprake, maar kan wel sprake zijn van credietschepping. Naar den uiterlijken verschijningsvorm is niet na te gaan, of in bepaalde gevallen het aanbod ter geldmarkt het resultaat is van credietschepping door de Overheid. De middelen bijv., die spaarbanken hebben belegd in schatkistpapier, kunnen zoowel door credietschepping zijn ontstaan (zij kunnen zelfs soms geldschepping tegenwoordigen) als door „normaal” accres van spaarsaldi. Zelfs bij verzekering-maatschappijen kan, speciaal met betrekking tot in oorlogstijd gestorte koopsommen, verband met de credietschepping bestaan. Zeer duidelijk is vaak het verband tusschen de credietschepping door de staatsuitgaven, en het bezit aan schatkistpapier bij industriële en handelsondernemingen. In al deze gevallen is dus het aanbod ter geldmarkt, hetzij via de banken, dan wel buiten deze om, het directe gevolg van de credietschepping door het opnemen van geldmarktcrediet door de Overheid. Daarbij valt op te merken, dat de financiering van de vlottende schuld buiten de banken om een geleidelijk grootere beteekenis heeft gekregen. Ult. April 1940 hadden de 4 Nederlandsche groote banken van het bedrag ad f 395 miljoen uitstaand schatkistpapier f 165 miljoen of wel rond 42 % in portefeuille. Ult. Augustus jl. waren deze cijfers resp. f 2.784 miljoen, f 913 miljoen en 33 %.

De derde factor tenslotte, de negatieve, de stijging van den biljettenomloop, betreft een bedrag van rond f 1.820 miljoen. Daarnaast staat nog de stijging van den omloop van muntbiljetten met rond f 213 miljoen, doch deze dient men hier buiten beschouwing te laten, aangezien het hier in wezen betreft een gedeelte van de financiering van de Schatkist, dat buiten de geldmarkt om is geschied, zoodat uit dien hoofde vraag noch aanbod ter geldmarkt werden verhoogd.

De persaldo-vraag-en-aanbodsverhouding.

Wanneer wij willen zien, welke mutaties per saldo plaats vinden in de verhouding tusschen vraag enerzijds en aanbod anderzijds ter geldmarkt, dan kan de directe invloed op vraag zoowel als aanbod van de overheidsfinanciering buiten beschouwing worden gelaten. Immers, voorzover het effect van de overheidsuitgaven zich beperkt tot de girale geldsfeer, is — althans voorzover ons land, gezien de geldende usances der liquiditeitspolitiek van de banken, betreft — de invloed op vraag en aanbod zelfcompenseerend. Hetzelfde geldt, m.m., voor de wijzigingen in de commercieele en beurscredietverleening. Van invloed op de persaldo-vraag-en-aanbodsverhouding is pas sprake, zoodra de chartale circulatie in het geding komt, en de mutaties daarin worden, om de bovenaangehaalde reden, als autonome factor in de beschouwing betrokken.

Derhalve blijven slechts de beide andere genoemde factoren over; de wijzigingen in de buitenlandsche wissel-

portefeuille van de centrale bank en die in de bankbiljettenomloop. De eerste is sinds Mei 1940, na aftrek van de vermindering van den goudvoorraad, toegenomen met f 2.470 miljoen, de biljettenomloop is gestegen met f 1.820 miljoen. De geldmarktverruiming uit hoofde van den eerstgenoemden factor is derhalve, slechts, ten deele ongedaan gemaakt door de geldmarktverkrapping uit hoofde van den tweeden. Er resteert een stijging van het aanbod ter geldmarkt van f 650 miljoen. Van dat bedrag werd aangewend tot aflossing van beleeningen bij de centrale bank f 78 miljoen, f 8 miljoen vond zijn weg tot vermindering der herdiscontierungen, f 11 miljoen werd geabsorbeerd door vermindering van den voorraad zilveren munt, terwijl f 42 miljoen mutatie schuilt in de „diverse rekeningen”. Tenslotte is nog per 13 September „geïmmobiliseerd” een bedrag ad f 125 miljoen op de zgn. „speciale rekening”, de rekening, die in April jl. werd gecreëerd, in verband met de afwikkeling van de ingeleverde biljetten van f 1.000 en f 500. Het restant kwam in feite ter dispositie van de geldmarkt en kon daarop natuurlijk geen emploi vinden, omdat een persaldo-stijging van het aanbod ter geldmarkt ex definitio tot werkeloosheid is gedoemd, indien en voorzover het niet kan worden aangewend ter aflossing van de door de markt bij de centrale bank opgenomen credieten. Het bedrag aan beleeningen, dat nog bij De Nederlandsche Bank loopt, kan men gevoegelijk als niet geschikt voor overheveling naar de open markt beschouwen. Deels betreft het hier het bekende voorschot aan de Indische regeering, anderdeels normale beleeningen die eigenlijk op de markt thuis hooren. Men kan het zeker als weinig principieel beschouwen, dat, terwijl de geldmarkt eenige honderdtallen miljoenen werkeloze middelen disponibel heeft, toch nog door de centrale bank — die immers de functie van toppen-financiering heeft — credieten zijn verstrekt, maar deze situatie bestaat nu eenmaal al tientallen jaren.

Van de saldi van anderen, die per 13 September ruim f 640 miljoen belooopen, kan men rond f 450 miljoen beschouwen als potentieel ter beschikking van de markt staande, terwijl het restant min of meer als „ijzeren voorraad” kan worden aangemerkt. Men kan dus ongetwijfeld thans spreken van een belangrijke oververzadiging van onze geldmarkt met aanbod. Een situatie, die wellicht nog wordt verscherpt, wanneer ten laste van de speciale rekening ingeleverde biljetten worden afgerekend en de begunstigden daarvoor niet dadelijk nieuw bankpapier vragen, terwijl ook een eventuele verdere stijging van den buitenlandschen wisselvoorraad, wanneer deze de stijging van den biljettenomloop overtreft, nog in die richting kan werken.

Tempoverschillen.

Wijst derhalve de ontwikkeling over de geheele periode van Mei 1940 tot nu op een krachtige geldmarktverruiming, het verloop is in dit tijdsbestek geenszins gelijkgericht geweest, integendeel.

Van Mei 1940 tot ultimo December van dat jaar steeg de biljettenomloop met f 393 miljoen. De buitenlandsche wisselvoorraad steeg in die periode — na aftrek van de vermindering van den goudvoorraad — met rond f 50 miljoen (taxatie, aangezien destijds een deel van den deviezenvoorraad over „diverse rekeningen” werd geboekt, een reserve, die voor alle verdere cijfers tot Juli 1943 geldt). De hieruit resulterende persaldo-aanbodsvermindering kon slechts voor rond f 60 miljoen worden bestreden ten laste van de saldi van anderen. Voor het restant was derhalve de geldmarkt aangewezen op steun van de centrale bank, die werd verleend in die voege, dat door de Schatkist rechtstreeks papier werd ondergebracht, terwijl zij het rentelooze voorschot opnam. Ultimo 1940 was er rond f 250 miljoen schatkistpapier direct bij De Nederlandsche Bank ondergebracht.

Tusschen ultimo 1940 en ultimo 1941 vonden vrij

omvangrijke fluctuaties in de persaldo-positie plaats, maar het eindresultaat was het volgende: de buitenlandsche wisselvóorraad steeg met f 865 miljoen, de biljettenomloop met f 565 miljoen, een verbetering dus van de geldmarktvoorziening met rond f 300 miljoen. De geldmarkt kwam daarmee practisch vrij van den steun der centrale bank, het direct ondergebrachte schatkistpapier verdween uit de portefeuille en de beleeningen liepen nog met rond f 40 miljoen terug.

Het jaar 1942 bracht weer een zeer belangrijke verkrapping van de markt. Van het begin van het jaar tot begin November steeg de biljettenomloop met f 710 miljoen, de buitenlandsche wisselvóorraad met f 420 miljoen. Het gevolg was, dat de markt weer in hooge mate afhankelijk werd van de centrale bank. Op 2 November was het bedrag rechtstreeks ondergebracht schatkistpapier gestegen tot f 321 miljoen, waarmee het hoogterecord voor de onderhavige periode is bereikt.

Sedertdien is een geleidelijke verbetering ingetreden, doordat de buitenlandsche wisselvóorraad weer belangrijk sneller omhoog ging dan de biljettenomloop. Een radicale wijziging, in den vorm van een versnelling van de geschetste beweging, trad in Maart in met de inlevering der groote biljetten.

Het effect van dien maatregel was tweemaal. In de eerste plaats hebben de inleveraars der biljetten, wanneer zij de afrekening ontvingen, slechts ten deele weer bankpapier ter vervanging van het ingeleverde in voorraad genomen, en in de tweede plaats werden zeer omvangrijke bedragen kleiner bankpapier (vooral biljetten van f 100 „onthamsterd”, mede uit angst voor maatregelen ook ten aanzien van die biljetten. Het gevolg van één en ander is geweest, dat sedert 15 Maart, toen de biljettenomloop een record bereikte van f 3.295 miljoen, een daling is ingetreden (tot f 2.445 miljoen), die weliswaar weer door een stijging is gevolgd, maar een stijging, die verre ten achter is gebleven bij de som van de twee factoren, die in dit verband van beteekenis zijn; de stijging van den buitenlandschen wisselvóorraad en de afrekening van ingeleverde biljetten ten laste van de „speciale rekening”. Bij de creatie van de „speciale rekening” op 19 April jl. beliep het saldo daarvan f 685 miljoen, terwijl de buitenlandsche wisselvóorraad f 2.300 miljoen bedroeg en de biljettenomloop f 2.520 miljoen. De buitenlandsche wisselvóorraad is sindsdien tot 13 Sept. gestegen met f 400 miljoen; de speciale rekening is gedaald met f 560 miljoen. Tezamen dus een verruiming van de markt met f 960 miljoen. Daartegenover stond een stijging van den biljettenomloop met slechts f 460 miljoen. Het accres van den biljettenomloop bleef dus nog f 100 miljoen ten achter bij hetgeen ten laste van de speciale rekening werd afgerekend. Deze f 100 miljoen, gevoegd bij de f 400 miljoen stijging van den buitenlandschen wisselvóorraad, hebben dus de markt verruimd en hebben de oververzadiging, waarvan hierboven werd gesproken, doen ontstaan.

Uit het verloop van den biljettenomloop sedert Maart van dit jaar blijkt wel duidelijk, dat één zeer groot deel van de circulatie niet actief in omloop was, doch als zwevende koopkracht was opgepot (waarbij het dus een plaats vervulde naast de girale zwevende koopkracht), voorzoover het althans niet in den zwartehandelssector werd gebruikt en daar thans niet is vervangen.

Hieraan dient nog een enkele opmerking te worden toegevoegd over het aan den Staat vervallen bedrag uit hoofde van niet ingeleverde groote biljetten. Dat bedrag is op rond f 140 miljoen te stellen, en hoewel uit de bankstaten niet duidelijk is na te gaan, wanneer het is opgenomen, meent men toch te kunnen aannemen, dat dit in den loop van September is geschied, hetgeen dan tevens zou verklaren, hoe de Schatkist zich zoolang heeft kunnen financieren zonder genoopt te zijn tot uitgifte van schatkistpapier. Dit bedrag heeft natuurlijk een extra

verruiming van de markt gebracht, die overigens in bovengenoemde cijfers reeds is verwerkt, zooals trouwens ook de winst in verband met de herwaardeering van den goudvóorraad per 5 Juli jl., ten bedrage van rond f 45 miljoen.

Prognose.

Het surplus-aanbod ter geldmarkt beloopt thans ruim f 450 miljoen. Het zal verder toenemen, wanneer de stijging van den biljettenomloop ten achter blijft bij die van den buitenlandschen wisselvóorraad, tijdelijk nog aangevuld met de afwikkeling van de speciale rekening. Het zal afnemen, indien de stijging van de biljetten-circulatie die van den deviezenvóorraad zou gaan overtreffen. Gezien de bovengereleveerde belangrijke tempoverschillen in de ontwikkeling van beide factoren, waarbij nu eens de een dan weer de ander de leiding had, is het moeilijk in dit opzicht voorspellingen te doen. Wel kan men zeggen, dat nu reeds sedert begin November 1942, dus sedert bijna een jaar, het accres van den biljettenomloop ten achter is gebleven.

Onnoodig op te merken, dat de absolute omvang van de vraag op de geldmarkt, bijv. de vraag van de zijde van de Schatkist door uitgifte van schatkistpapier, die ongetwijfeld bij het verschijnen van deze beschouwing reeds zal zijn hervat of elk oogenblik hervat kan worden, geen enkelen invloed heeft op de persaldo-vraag- en-aanbodsverhoudingen, hoe omvangrijk die vraag ook moge zijn. Het aanbodoverschot, dat nu bestaat, zal alleen en uitsluitend kunnen verdwijnen, wanneer de mutaties in deviezenvóorraad en biljettenomloop tezamen daartoe leiden.

C. A. KLAASSE.

HET VOLKSTUINWEZEN IN NEDERLAND.

Er zijn altijd menschen geweest, die — terwijl zij in de stad woonden en werkten — uit liefde tot de natuur een stukje grond buiten de bebouwde kom bewerkten. De beter gesitueerden zochten ter afwisseling van het gedwongen verblijf in de steenmassa van de stad verpoozing te midden van boomen en bloemen in de vrije natuur. In de 16de en 17de eeuw, toen er welvaart heerschte in de Hollandsche steden, bezaten de Amsterdamsche kooplieden hun lusthoven en buitenplaatsen aan den Amstel, de Vecht en het Gein, waar zij gaarne verbleven.

De kleine man zocht zijn verstrooiing in het telen van bloemen, fruit en ook wel groenten op een stukje grond in de nabijheid van de stadspoorten, waar ook de beroeps-tuinder gevestigd was. Anderen werden door hun levensomstandigheden gedwongen om op deze wijze uit eigen teelt de voedselvoorziening van het gezin aan te vullen. De liefhebberij voor het „natuurlijke” is de tijden door bij den stadsmensch groter geweest dan gemeenlijk wordt verondersteld. Als de Overheid dat om redenen van hygiëne niet had verboden, zou ook thans nog het aantal konijnen, geiten, koeien en zelfs varkens, dat in de volkswijken van de stad aangehouden werd, groot zijn.

Ruim een eeuw geleden hebben verschillende departementen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen het volkstuintieren bevorderd door het verhuren van kleine perceelen tuingrond aan arbeiders. In de eerste jaren van de 20ste eeuw ontstonden de eerste groepjes van volkstuinten in de omgeving van de steden, doch in 1913 was het totaal aantal van deze meerendèls kleine volkstuinten niet grooter dan ruim 2.000.

Opkomst en beteekenis van het volkstuintieren.

Hoewel dus de volkstuin reeds een oud verschijnsel is, kan toch van de opkomst van het eigenlijke volkstuintieren in ons land eerst gesproken worden sedert de laatste jaren van den vorigen wereldoorlog. De schaarschte

aan voedsel had velen gedreven tot het zelf telen van groenten en vooral van aardappelen op stukjes grond, welke aan den rand der stad van landbouwers werden gepacht. Eenige volkstuinders hebben toen op initiatief van den heer Jan Vroëgop, destijds brigadier van politie te Amsterdam, buurtverenigingen en later een Bond van Amsterdamsche volkstuinders gesticht om de belangen van deze volkstuinders te behartigen en tevens om den volkstuin op een hooger plan te brengen. Zoowel aan het een als aan het ander was behoefte; velen wilden, toen de noodzakelijkheid van de eigen teelt van voedsel verdween, het tuintje aanhouden uit liefhebberij voor het tuinieren. Er werden bloemen en planten gekweekt en men maakte van den tuin een „buitentje”, waar men in vrijen tijd met het gezin van de natuur kon genieten. Uit de overal aan den rand van Amsterdam verspreid liggende, bij particulieren in gebruik zijnde, stukjes grond zijn na 1918 door het werk van den Bond en met medewerking van het gemeentebestuur complexen van volkstuinen ontstaan, welke reeds op een hoog peil van ontwikkeling staan en gezien mogen worden. De tuinen, meestal gelijk van oppervlakte (300 tot 500 m²), liggen aan beboomde lanen; er is een speelweide voor de jeugd en op zomeravonden worden in de muzikent zang- en muziekuitvoeringen gegeven. Ook een verenigingsgebouw ontbreekt niet. De inrichting van het complex, het gebruik van de volkstuinen en het bewonen van de huisjes is vrij streng gereguleerd; de besturen waken nauwgezet over de handhaving van reinheid, orde en zedelijkheid en daarmee hebben zij, dank zij den goeden geest onder de volkstuinders, over het algemeen weinig moeite.

In vele steden van ons land is dit Amsterdamsche voorbeeld nagevolgd. Deze volkstuinen zijn in den werkelijken zin van het woord „arbeidersbuitentjes” geworden, waar de gebruiker met zijn gezin het weekeinde of zijn vakantie doorbrengt. In het kweken van bloemen, boomen en planten hebben vele volkstuinders een opmerkelijke bekwaamheid verkregen, terwijl de aanleg van menigen tuin gevoel voor schoonheid en groote liefde tot de natuur verraadt.

De volkstuin heeft een groote sociale beteekenis. Het kweken van bloemen en vruchten geeft den natuur-liefhebber ontspanning en verheft den mensch. Het verblijf in den tuin bevordert de gezondheid van den stadsbewoner en zijn gezin en vooral voor de gezondheid en de opvoeding van de kinderen is de volkstuin van waarde. Een goed volkstuinwezen dient méér dan het belang van den individueelen volkstuinder alleen; het bevordert de saamhoorigheid en het onderlinge hulpbetoon. Ook brengt het den stedeling in nauwere aanraking met het agrarische bedrijfsleven. Hij krijgt door zijn arbeid in den tuin een beter begrip en daardoor meer waardeering voor het werk van hen, die in hun bedrijf met de natuur medewerken, de boeren en tuinders. Op die wijze werkt het volkstuinwezen mede aan het verminderen van de tegenstelling tusschen stad en platteland.

De volkstuin in het stadsbeeld.

De volkstuin, ingericht als buitenverblijf van den stadsbewoner, dus voorzien van een huisje, dat in- en uitwendig aan redelijke eischen voldoet, bezet met bloemen en bloeiende planten, met wat vruchtboomen en ook een hoekje groenten, verdient een belangrijke plaats in onze toekomstige woongemeenschappen. De georganiseerde volkstuinders spreken graag van „volkstuinparken” als hun ideaal. Zij verstaan daaronder blijvende complexen van volkstuinen in een parkaanleg te midden van een tuinstadbebouwing. Het systeem van de volkstuinparken te midden van de bebouwing heeft in verschillende Duitsche steden toepassing gevonden. Anderen, en vooral degenen, die geen hooge verwachtingen kunnen hebben van de schoonheidsmogelijkheden van een volkstuin-

complex, denken zich de blijvende volkstuinen op zóó grooten afstand van de stadsbebouwing, dat zelfs de groote slokop, die „moderne stad” heet, er voor eenige decennien niet aan te pas kan komen.

Het schrikbeeld van den rechtgeaarden volkstuinder is nl., dat men met het meerendeel der hedendaagsche complexen als het ware „op een schopstoel” zit. Zij zullen eerlang moeten verdwijnen. Gemeentebesturen zijn meestal wel bereid om een terrein, dat voor de toekomstige stadsuitbreiding bestemd is, tijdelijk voor den aanleg van volkstuinen af te staan. De volkstuinders gaan dan aan het werk, getroosten zich soms vrij zware kosten voor de inrichting van het complex, onderhouden het geval keurig netjes en hebben er plezier in, als de boomen grooter worden en de heesters en planten gaan bloeien. Nog al te vaak moet na enkele jaren dit genoeg worden bedorven, omdat de voortgaande golf van de stadsuitbreiding al het landelijke schoon vóór zich meedoogenloos opslokt. Aan dit bezwaar is tegemoet te komen door in de stedelijke uitbreidingsplannen gronden aan te wijzen voor blijvende volkstuincomplexen. Amsterdam en enkele andere gemeenten hebben dit reeds gedaan. Amsterdam, dat in het uitbreidingsplan der stad ruim 500 ha voor den aanleg van blijvende volkstuinen heeft gereserveerd, bezit in het Noorden en Westen eenige volkstuingroepen, welke in de latere bebouwing op passende wijze zullen worden opgenomen en dus thans reeds hun blijvende plaats hebben.

Zooals vanzelf spreekt, zullen deze blijvende complexen, wat betreft aanleg van wegen, lanen, slooten, bruggen en tuinen, aan hooge eischen moeten voldoen; aanleg en inrichting moeten zoodanig zijn, dat zij in de entourage van een voor het publiek toegankelijk park niet storend zijn. Over de vraag, of dit ideaal met een uiteraard heterogene massa van een paar honderd afzonderlijk bewerkte volkstuinen te verwezenlijken is, is men het nog niet eens geworden.

Een belangrijk vraagstuk hierbij is de verbetering van de buitenhuisjes, zoowel naar het uiterlijk als naar het inwendige. Thans verraden vele volkstuinhuisjes de vindingrijkheid en virtuositeit van de kleine beurs en zit de aethetica in het hoekje, waar de klappen — soms zware klappen — vallen. Zelfs de grootste voorstander van de volkstuinbeweging moet toestemmen, dat zijn schoonheidsgevoel niet direct wordt gestreeld, als hij bij het naderen van een groote stad den blik laat gaan over vele min of meer wrakke bouwsels, welke als volkstuinhuisjes de peripherie van de stad omtrenten. De gemeente Rotterdam is begonnen tegen dezen ongewenschten toestand op te treden door middel van een bouwverordening; ook in enkele andere gemeenten wordt aandacht aan deze zaak geschonken. De moeilijkheid van de oplossing van dit probleem schuilt voornamelijk in de financiën. Het is niet zoo lastig om voor te schrijven, aan welke eischen een huisje moet voldoen, maar er moeten wegen en middelen worden gevonden om menschen met een kleine beurs — de meeste volkstuinders vindt men onder de arbeidersbevolking — in staat te stellen een modelhuisje aan te schaffen en geleidelijk te betalen.

Volkstuinwezen in oorlogstijd.

De vraagstukken, verbonden aan de ontwikkeling van het volkstuinwezen in Nederland, hebben aan belangrijkheid gewonnen, nu onder den invloed van de oorlogsomstandigheden de volkstuinderij een groote vlucht heeft genomen. In de oorlogsjaren is, ook door de actieve medewerking van de Overheid, het aantal volkstuinen enorm uitgebreid. De geschiedenis heeft zich weer eens herhaald; evenals in den vorigen oorlog is voedselschaarste de drijfveer van de sterke toeneming van dezen particulieren tuinbouw. Overal vindt men thans volkstuinen; gronden, welke in normale tijden nimmer voor den land-

bouw zouden zijn gebruikt (braakliggende percelen, bouwterreinen), worden thans door volkstuinders met vrij goede resultaten met aardappelen en groenten beteeld. Daarnaast hebben Rijk, Provincie en vele gemeenten zooveel mogelijk aan de groote vraag naar gronden voor het telen van voedselgewassen door particulieren trachten te voldoen. De Staat helpt de menschen met technische adviezen en allerlei aanwijzingen; de Rijkstuinbouwvoorlichtingsdienst heeft een staf van deskundige medewerkers, onder leiding van de Rijkstuinbouwconsulenten, met de dagelijksche voorlichting van de volkstuinders belast. Voorts worden tentoonstellingen gehouden en eenvoudige handleidingen uitgegeven om den leek de eerste beginselen van grondbewerking, bemesting en beteling aan te leeren. Van staatswege zijn bovendien eenige maatregelen genomen om ordening te brengen in het gebruik van teelgronden door particulieren.

De „Bodemproductiebeschikking 1942—Volkstuinen” verbiedt het gebruiken van een volkstuin ¹⁾, tenzij de gebruiker is ingeschreven bij de Landbouw-Crisis-Organisatie van de provincie, waarin de tuin ligt. Ook het verpachten van gronden voor volkstuinen is aan een vergunning van de Overheid gebonden. Deze maatregelen hebben echter meer het karakter van een regeling van het gebruik van den bodem in oorlogstijd dan van een ordening van het volkstuinwezen, ofschoon natuurlijk van de langs dezen weg verkregen statistische gegevens ook in de toekomst een goed gebruik gemaakt zal kunnen worden. Het aantal volkstuinders in ons land is niet precies bekend, evenmin als de totale oppervlakte grond, welke zij in gebruik hebben. Bij het Algemeen Verbond van Volkstuindersverenigingen in Nederland zijn 40.000 volkstuinders aangesloten, maar het aantal niet georganiseerde particuliere tuinders is veel grooter, vooral in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, nu tienduizenden huisvaders een volkstuin bewerken.

De bijdrage, welke de volkstuinen leveren in den voedselvoorraad van ons volk, is aanzienlijk. De opbrengstmogelijkheid van den bodem wordt in het algemeen onderschat. Een stukje grond van 225 m² (de oppervlakte, welke de zgn. „oorlogstuin” mag hebben) kan bij eenvoudige beteling gemiddeld 200 kg aardappelen en ± 20 kg bruine boonen opbrengen. Bij een meer intensieve bebouwing wordt de opbrengst van een tuintje van ± 200 m² teelgrond nog grooter. Het is niet een topprestatie om daarvan per jaar gemiddeld te oogsten:

200 kg aardappelen	30 kg roode kool
42 „ pronkboonen	75 „ late andijvie
30 „ stamslaboonen	25 „ spinazie
10 „ doperwtten	40 „ koolrapen
30 „ tuinboonen	15 „ spruitkool

Van de honderden hectaren, welke thans in Nederland met volkstuinen zijn bezet, wordt derhalve door gebruik te maken van den vrijen tijd der menschen een hoeveelheid voedingsgewassen verkregen, welke voor het op peil houden van den gezondheidstoestand van dat deel der bevolking, dat zich met het bewerken van een volkstuin bezig houdt, van groote beteekenis is. Door de meer intensieve bebouwing, welke in den volkstuin plaats vindt, is de opbrengst van het areaal grooter dan wanneer het land beroepsmatig voor den land- of tuinbouw zou worden beteeld.

Zoolang de oorlog duurt, zal het materiele motief, de aanvulling van de voedselpositie van het gezin door eigen agrarischen arbeid, wel de voornaamste drijfkracht van de volkstuinbeweging blijven vormen. Toch mag nog even worden gewezen op andere voordeelen, van deze door den oorlog ontstane uitbreiding.

¹⁾ Onder „volkstuin” verstaat deze Beschikking ieder perceel grond, dat bestemd is om te worden beteeld met gewassen voor eigen of gezinsverbruik, niet bij het woonhuis van een gebruiker behoort en geen deel uitmaakt van het land- of tuinbouwbedrijf, dat door den gebruiker wordt geëxploiteerd of waarin de gebruiker werkzaam is.

De „oorlogsvolkstuinders” profiteeren van alle goede dingen, welke het werken in de vrije natuur en de aandraking met bodem en plantenwereld hun biedt. De gevolgen hiervan zullen zich na den oorlog demonstreeren; vele oorlogsvolkstuinen zullen verdwijnen, deels omdat de gronden aan de eigenlijke bestemming moeten worden teruggegeven, deels omdat vele menschen nu eenmaal niet boven hun materialistische opvattingen vermogen uit te komen. Maar een groot aantal menschen zal, evenals na 1918, den volkstuin willen aanhouden en den langen weg naar het hogere plan, naar den volkstuin als „buitentje” van den arbeider, willen opgaan.

Het lijkt gewenscht, dat hiërby de geschiedenis zich niet behoeft te herhalen; deze nieuwe volkstuinders zullen niet aan hun lot overgelaten mogen worden, doch moeten kunnen steunen op de door anderen reeds opgedane ervaringen, alsmede op de leiding en medewerking van hen, die geroepen zijn om aan de behoeften van de samenleving stuur en richting te geven. De volkstuinbeweging, zooals deze zich thans in ons land ontwikkelt, kan ongetwijfeld gerekend worden tot die maatschappelijke behoeften te behooren.

A. J. HARTMAN.

VALUTAPLANNEN VOOR NA DEN OORLOG.

Uiteraard gaat de belangstelling der economen reeds thans uit naar de wijze, waarop het internationale betalingsverkeer na den oorlog zal worden geregeld. Ook daarvan toch zal het economisch herstel in hooge mate afhankelijk zijn.

Ook in dit tijdschrift ¹⁾ troffen wij een beschouwing over de bekende plannen van White én Keynes aan.

Bij kennisneming van die plannen valt reeds dadelijk op, niet alleen de wensch om weder stabiliteit in de valuta-verhoudingen te waarborgen, doch ook die om zich ten aanzien van deze een zekere vrijheid voor te behouden. Vooral Engeland wil zich de mogelijkheid van nieuwe devaluaties niet gaarne zien ontnemen.

Het is echter duidelijk, dat, indien die mogelijkheid open blijft, weldra opnieuw op handelsgebied een strijd van allen tegen allen zich zal vertoonen. Daarmede is echter onverenigbaar het bij velen in het Anglo-Amerikaansche kamp nog aanwezige verlangen naar herleving van een de wereld omspannend handelsverkeer. Zoodanig verkeer is alleen mogelijk op grondslag eener gezonde internationale mededinging. Middelen van deloyale concurrentie, zooals de devaluatie er een is, doen het verschrompelen en kweken eischen van autarchie en eigen levensruimten.

De wensch naar devaluatie en dergelijke middelen zal ook in de toekomst wel steeds in het bijzonder naar voren komen in tijden van dalende prijzen. Dan toch worden de kosten voor de ondernemers te hoog en gaat de productie verlies opleveren. Hoe werkloosheid en wat daar verder op volgt dan weer voor de deur staan, behoeven wij na de ervaringen der jaren na 1929 zeker niet in herinnering te brengen.

Deze verschijnselen doen zich echter alleen voor, omdat de productiekosten, welke in hoofdzaak bestaan uit in geld uitgedrukte arbeidsloon, leeningsverplichtingen, huren en pachten, nominaal zijn vastgelegd en dus bij dalende prijzen een wanverhouding met deze gaan vertoonen. Zoodra men ertoe besluit alle geldverbintenissen voortaan steeds reëel en niet langer nominaal na te komen, zoodra m.a.w. deze verbintenissen voortaan steeds tot haar oorspronkelijke koopkracht zullen worden herleid, zullen de productiekosten zich doorlopend in evenredigheid met veranderingen in het prijspeil wijzigen en zullen die veranderingen geenerlei ontwrichting van het economische leven meer teweeg brengen.

Wil men stabiele valuta-verhoudingen, dan zullen nu hier, dan daar, van tijd tot tijd prijsstijgingen en prijs-

¹⁾ G. J. H. de Graaff, „De valutaplannen Keynes en White” in het nummer der „E.-S.B.” van Juli 1943.

dalingen moeten worden doorgevoerd. Uit de genoemde plannen blijkt, dat de ontwerpers zich dit ook zeer wel bewust zijn. Bij prijsdalingen komt thans echter steeds het deflatiespook om den hoek en dit is, als gezegd, alleen te verdrijven, indien men de productiekosten met het prijspeil in onverbrekkelijk verband brengt, zoodat die kosten alle wijzigingen van dat peil evenredig medemaken, indien m.a.w. de nog steeds gehandhaafde guldenis-gulden-fictie eindelijk door een stelsel van herleiding wordt vervangen. Dan eerst komt het economisch verkeer op reëelen grondslag en wordt het niet langer al te zeer door het geld beheerscht en telkens verstoord.

Zulks geldt niet alleen bij verwezenlijking van plannen als thans van Anglo-Amerikaansche zijde zijn ontworpen, doch evenzeer, wanneer het van Duitsche zijde georganiseerde betalingsverkeer ook na den oorlog zal blijven gehandhaafd²⁾.

W. C. MEES R.Azn.

²⁾ Zie verder mijn „Reële Economie” (Wageningen 1936) en „Nederlands Economische Toekomst” (Wageningen 1941).

BEDRIJFSRECHTSPRAAK.

In het Septembernummer van „Arbitrale Rechtspraak” (no. 297) trekt een artikel van Mr. W. Nolen onder dit opschrift de aandacht.

De schrijver behandelt daarin de verordening van de Vakgroep Drijfriemenindustrie inzake leverings- en betalingsvoorwaarden van 10 Maart 1943, en wel speciaal in verband met het feit, dat deze verordening de *verplichting* oplegt om geschillen betreffende de verkoop, levering en betaling te onderwerpen aan het oordeel eener „Commissie van Bindend Advies”, in te stellen door den voorzitter der Hoofdgroep Industrie.

Uit dit artikel blijkt, dat Mr. Nolen in bedoelde verplichting een groot gevaar ziet en wel, omdat, waar immers een vakgroep alle ondernemingen op haar gebied omvat, zulk een *plicht* voor de leden om uitsluitend op conditie „bindend advies” te verkoopen medebrenkt, dat het voortaan voor de afnemers onmogelijk zal zijn de door hen benodigde goederen te verkrijgen anders dan op contracten, waarbij de overheidsrechtspraak in feite wordt uitgesloten.

Een en ander beteekent dus, volgens den schrijver, dat hier door een openbaar lichaam een begin gemaakt wordt met de totstandkoming eener nieuwe berechting, in onze wet niet bekend en niet geregeld, en met geen enkelen waarborg van deugdelijkheid omgeven, waarbij bovendien een aantal personen (de leden van de Vakgroep en hun afnemers) zoo niet formeel, dan toch in wezen worden „afgetrokken van, den rechter, dien de wet hun toekent” (art. 163 Grondwet).

Het wil mij voorkomen, dat het hier aangevoerde bezwaar vooral niet licht geteld mag worden. Het is overigens in dit verband misschien interessant er op te wijzen, dat een moeilijkheid van denzelfden aard zich eenige jaren geleden (December 1938) reeds heeft voorgedaan, nl. toen een aanvraag was ingediend tot verbindendverklaring van een aantal bepalingen van de collectieve arbeidsovereenkomst in het boekdrukkersbedrijf. Tijdens het verhoor van belanghebbenden toch, dat naar aanleiding van genoemd verzoek door de vaste Commissie uit den Hoogen Raad van Arbeid werd gehouden, werd eveneens van vele kanten bezwaar gemaakt tegen de verbindendverklaring van het artikel uit deze C.A.O., dat de strekking had het beslissen van geschillen tusschen werknemers en werkgevers — met uitsluiting van den burgerlijken rechter — op te dragen aan een Commissie van Bindend Advies.

Dit bezwaar was in hoofdzaak gegrond op de meening, dat er een aanmerkelijk verschil geacht moest worden te bestaan tusschen de bindende adviezen van een com-

missie, aan welke deze rechtspraak is opgedragen op grond van een contract (dus vrijwillig), of die van een commissie, die haar bevoegdheid tot rechtspreken ontleent aan een *verbindendverklarde overeenkomst*, d.w.z. een regeling, welke voor de tevoren niet aan het contract gebonden bedrijfsgeenooten een publiekrechtelijk karakter heeft en gelijk gesteld moet worden met een *verordening*.

En hoewel achteraf is gebleken, dat een meerderheid in de bedoelde Commissie uit den Hoogen Raad van Arbeid meende, dat het aldus geformuleerde bezwaar niet steekhoudend moest worden geacht — welke meening thans door het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart wordt gedeeld, blijkens de goedkeuring door den Secretaris-Generaal aan bovengenoemde verordening gehecht — is toch bij velen der toenmalige tegenstanders de overtuiging levendig gebleven, waartoe thans ook Mr. Nolen is gekomen, naar aanleiding van de bewuste verordening van de Vakgroep Drijfriemenindustrie, namelijk, dat bij een *verplichting* tot het zich onderwerpen aan een bindend advies, krachtens een publiekrechtelijke regeling of verordening, de kans groot is, dat bij niet nakoming van zulk een advies en eventueele toetsing daarvan door den burgerlijken rechter, deze laatste tot de overtuiging zou komen, dat de „wijze van totstandkoming daarvan” in zoo ernstige mate indruischt tegen de redelijkheid en billijkheid, dat nakoming daarvan niet bevolen kan worden.

Een tweede bezwaar tegen de juridische constructie van de hierbesproken verordening is te vinden in de zeer gewrongen wijze, waarop de Vakgroep heeft gemeend een sanctiebepaling in het leven te kunnen roepen.

In de verordening zelf is zulk een sanctie niet te vinden. Op de navolgende wijze heeft men echter getracht zich uit de impasse te redden:

Artikel 17 van het Derde Uitvoeringsbesluit Organisatie Bedrijfsleven 1941 bevat de bepaling, dat tucht-rechtelijk kan worden opgetreden (met een maximumboete van f 200,—) tegen leden van een groep, die, niet-tegenstaande zij daartoe herhaaldelijk zijn uitgenoodigd, een aanwijzing van hun voorzitter niet nakomen.

Teneinde nu (kunstmatig) de voorwaarden te scheppen om terstond rechtstreeks tucht-rechtelijk tegen overtredingen der hier bedoelde verordening te kunnen optreden, heeft de voorzitter van de Vakgroep Drijfriemenindustrie op 17 Maart 1943, d.w.z. één dag na afkondiging der verordening, aan alle leden der vakgroep een „aanwijzing” laten uitgaan om de bepalingen dezer verordening stipt na te leven, en hen vervolgens op 24 Maart en 31 Maart 1943 nog eens schriftelijk „uitgenoodigd” tot hetzelfde.

Met den schrijver, die in „De Naamlooze Vennootschap” van Juni 1943 op blz. 63 aan dezen gang van zaken een beschouwing wijdde, ben ik van meening, dat hiermede niet alleen van het „aanwijzingsrecht” van den voorzitter misbruik gemaakt wordt (de aanwijzing heeft immers in 't geheel geen wezenlijken inhoud), doch ook, dat het tweetal „uitnoodigingen” om de verordening na te komen, gegeven, zonder dat ook maar in het minst is geconstateerd, dat de eerste aanwijzing niet is nagekomen, geen enkele beteekenis heeft gehad.

Hoewel de Vakgroep in een „toelichting” op de verordening meende te kunnen constateeren, dat met dezen gang van zaken de kwestie *formeel* in orde was, lijkt het mij derhalve aan geen twijfel onderhevig, dat *materieel* aan een en ander nog wel wat ontbreekt.

De hier gevolgde procedure moet zeker in strijd geacht worden met de bedoelingen van het aangehaalde artikel 17 van het Derde Uitvoeringsbesluit.

Dit zou derhalve beteekenen, dat niet alleen — zooals reeds boven uiteengezet — de door de verordening opgelegde *verplichting* om geschillen bij bindend advies te doen beslechten aanvechtbaar is — doch ook, dat de verordening zelve geen straf- of tucht-rechtelijke sanctie bezit.

Wanneer men de hier geformuleerde moeilijkheden in

het oog vat, is het te eerder begrijpelijk, dat vele bedrijfsorganisaties, liever dan zich te gaan wagen aan het concipieeren van *verordeningen* met twijfelachtige sanctiemogelijkheden en aanvechtbare „bedrijfsrechtspraak-regelingen”, in den laatsten tijd gemeend hebben een bepaalde saneering in hun branche beter tot stand te zullen kunnen brengen door het stimuleeren van het aangaan van *bedrijfsregelingen* (kartelovereenkomsten) tusschen een aantal van de meest vooraanstaande bedrijfs-genooten, vooropgesteld natuurlijk, dat de economische mogelijkheden daartoe aanwezig zijn.

Toch wil het mij voorkomen, dat deze weg op den duur niet de juiste zal zijn. Wel degelijk zal de mogelijkheid geschapen dienen te worden om de bedrijfsordening geheel en volledig door de bedrijfsorganisaties zelve te doen uitvoeren.

Daartoe zal echter onvermijdelijk het thema „bedrijfsrechtspraak” moeten worden aangevat en ten spoedigste volledig geregeld.

Anders immers dan Mr. Nolen, die naar aanleiding van het door hem geopperde bezwaar tot de conclusie komt, dat de bedrijfsorganisatie zich zal hebben te onthouden van het *dwingen* tot de onderwerping aan bedrijfsrechtspraak, en die voorts van oordeel is, dat voor het georganiseerde bedrijfsleven het *scheppen van gelegenheid* tot het bedingen en inroepen van degelijke en goed georganiseerde arbitrage doel en grens moet blijven, zou ik als mijn meening te kennen willen geven, dat de instelling van een voor alle bedrijfsgenooten geldende, centraal geregelde, bedrijfsrechtspraak zeer zeker nuttig en noodig, ja, zelfs als sluitstuk bij de organisatie van het bedrijfsleven, onmisbaar zal zijn.

Waar Mr. Nolen een gevaar ziet in het feit, dat de „bedrijfsrechtspraak” in onze wet „niet bekend en niet geregeld is, en door haar met geen enkelen waarborg van deugdelijkheid is omgeven” en aan dit gevaar wil ontkomen door de bedrijfsrechtspraak niet verplicht, doch slechts facultatief te stellen, lijkt het mij toe, dat het signaleerde gevaar zeer wel zal kunnen worden vermeden door de bedrijfsrechtspraak *wel* wettelijk te regelen en met waarborgen van deugdelijkheid te voorzien, in welk geval zich tegen een algemeen *verplichte* bedrijfsrechtspraak geen enkele factor meer verzet.

Naar aanleiding van een en ander zou ik meenen, dat het in het nummer van 13 Mei 1942 van dit blad door mij geleverde betoog voor de instelling van afzonderlijke „bedrijfsrechtbanken” nog niets van zijn kracht heeft verloren.

Mr. L. E. PIETERS.

DE IJZER- EN STAALINDUSTRIE DER VERENIGDE STATEN SINDS SEPTEMBER 1939.

De Noord-Amerikaanse ijzer- en staalindustrie in 1914 en 1939.

Vergelikt men de reacties van de ijzer- en staalindustrie in de Verenigde Staten van Amerika op het uitbreken van de oorlog in 1939 met die van de oorlog van 1914, dan komt een aantal opmerkelijke verschillen naar voren.

In 1914 heerste er een pessimistische stemming, zodat de productie aanzienlijk daalde; nu deed zich het omgekeerde voor, wat vraag en productie betreft. Deze beide stegen direct in aanzienlijke mate, voornamelijk voor voorraadvorming, wegens verwachte schaarste en prijsstijging. Dit aanvankelijk optreden van een depressietoestand in de Amerikaanse staalindustrie in 1914 (de bezettingsgraad bedroeg in Dec. 1914 20 % van de capaciteit) vormt een merkwaardig verschijnsel, dat ten dele psychologisch is te verklaren. Zeer waarschijnlijk onderschatte men aanvankelijk, d.w.z. tot in het jaar 1915, het materiaalverbruik in een moderne oorlog.

Wat de prijzen betreft, deze stegen, evenals in de vorige oorlogsjaren, afgezien van enkele maanden in 1939, nauwelijks, tenminste niet tot Maart 1941. In 1914 stegen de prijzen tot half 1915 ook weinig, maar daarna in zeer sterke mate. Er is echter verschil ten aanzien van het tijdstip, waarop de Regering in het prijsmechanisme ingreep; nu geschiedde dit nog vóór de prijzen sterk gestegen waren, in Maart 1941, toen de Regering overging tot de oprichting van het „Office of Price Administration and Civilian Supply”, hetwelk tot taak had de prijzen zoveel mogelijk stabiel te houden, terwijl vóór het ingrijpen in Juli 1917 reeds een zeer belangrijke stijging was ingetreden. Dit hangt samen met de veranderde economische en sociale omstandigheden. Toentertijd nog een in vele opzichten vrije ruilverkeershuishouding, nu, vooral na het optreden van Roosevelt, een „geleid economisch stelsel”, dat voornamelijk na het direct deelnemen van de Verenigde Staten aan de oorlog meer en meer op de oorlog gericht is, zoals Duitsland en Engeland dit reeds kenden.

De productiecapaciteit.

Een voorbeeld van de moeilijkheden van een dergelijke overgang levert de kwestie van het al of niet uitbreiden van het productie-apparaat, welk twistpunt zich spoedig na het uitbreken van de oorlog tussen Regering en staalindustrie voordeed. De Regering drong op uitbreiding aan en kwam de ondernemingen met grote leningen, door de „Reconstruction Finance Corporation” verstrekt, tegemoet. De middelen van dit lichaam werden tot \$ 8 milliard verhoogd, waarvan 2/3 diende voor de uitbreiding van de staalproductie. Over het algemeen toonde de industrie echter weinig haast met het opnemen van leningen: tot Oct. 1941 waren slechts 3 contracten afgesloten, t.w. 2 met de „U.S. Steel” en 1 met de „Republic Steel”, voor een bedrag van totaal \$ 175 miljoen. Ten dele is dit te verklaren uit het feit, dat eerst stilliggende fabrieken in bedrijf werden genomen en aangezien het in de Amerikaanse ijzer- en staalindustrie gewoonte is om de, verouderde installaties niet af te breken, maar als reserve aan te houden of wel voor vervaardiging van minder belangrijke producten te gebruiken, vertegenwoordigden deze een vrij aanzienlijke capaciteit. Veel ondernemers zijn voorts met wantrouwen t.a.v. de regeringsmaatregelen vervuld en vrezden langs die weg toenemende staatsinmenging. Bovendien herinnert de ijzer- en staalindustrie zich nog de minder prettige ervaringen na de vorige oorlog, toen zich overcapaciteit voordeed en grote en moderne installaties sterk in waarde bleken te zijn verminderd, en dergelijke moeilijkheden vreest zij ook na afloop van de huidige oorlog. Dit standpunt is reeds bij het begin van de oorlog ingenomen door T. M. Girdler, de voorzitter van de „Republic Steel Corp.”, die op een bijeenkomst van het „American Iron & Steel Institute” ontkende, dat oorlog werkelijke voorspoed voor de staalindustrie betekende. E. R. Stettinius, voorzitter van de Raad van Commissarissen van de „U.S. Steel”, sprak in dezelfde geest: „Geen gezonde of voortdurende voorspoed kan het gevolg zijn van een industriële opleving, die in belangrijke mate door de eisen van de oorlog wordt veroorzaakt”¹⁾. Inderdaad is het zeer wel mogelijk, dat de ijzer- en staalindustrie na het intreden van de vrede toestand grote moeilijkheden zal ondervinden bij het omschakelen van het productie-apparaat op vredesbasis. Zolang de oorlog nog niet is geëindigd, werken de fabrieken vrijwel geheel voor bewapeningsdoeleinden, terwijl direct na de oorlog een overweldigende potentiële vraag naar geheel andere, „burgerlijke” producten aanwezig is, immers de vervanging, het herstel van oude en het aanschaffen van nieuwe producten van de staalindustrie is gedurende tal van jaren onmogelijk geweest. Machines en arbeiders moeten zich aan de gewijzigde vraag

¹⁾ Ontleend aan „The Commercial & Financial Chronicle” van 30 December 1939, blz. 4110.

aanpassen en dit eist enige tijd; een tijd, die voor de ondernemingen zeer moeilijk is. Volgens een recente redevoering van den President van het „American Iron and Steel Institute”, W. S. Tower, zijn het niet zozeer de omschakelingsmoeilijkheden als wel de vraag naar een afzetgebied voor de door de oorlog bewerkte uitbreiding van de capaciteit, welke de industrie voor problemen zullen stellen. Het hoge kostenpeil dwingt de staalindustrie tot een zo hoog mogelijke benutting van de capaciteit. Naar het zich laat aanzien, zou het merendeel der fabrieken bij een benutting der capaciteit met 60% met verlies werken ²⁾.

Met het oog op dit alles, achtten de voorstanders van het quoterings- of prioriteitenstelsel, veelal industriëlen, o.l.v. den invloedrijken Stettinius uitbreiding ongewenst. Zij wilden de producten voor oorlogsdoeleinden voorrang laten genieten en zodoende trachten met de bestaande capaciteit toe te komen, hetgeen volgens hen zeer goed mogelijk was. Dit rotsvast er van overtuigd zijn, dat de staalindustrie in alle toekomstige behoeften kon voorzien, welke mening nog in het midden van 1941 heerste ³⁾, is mede één van de oorzaken geweest van het verzet van de staalindustrie tegen de regeringsvoorstellen tot capaciteitsuitbreiding. Zij werd in haar mening nog versterkt, doordat G. Dunn, de adviseur van de bewapeningsautoriteiten, voor vragen betreffende de staalindustrie in een rapport ⁴⁾, dat op nauwkeurig onderzoek van defeiten berustte, tot eenzelfde conclusie kwam als waartoe de staalindustrie met behulp van een soort van „Fingerspitzengefühl” was gekomen, n.l. dat de capaciteit voldoende voor de te verwachten vraag was. Aan Dunn's gegevens ontleen wij het volgende samenvattende overzicht:

	Einde 1940	Einde 1941
Bij een aangenomen behoefte aan afgewerkt staal van:	78.185.000	81.362.000
	long t.	long t.
bestaat bij de transportmiddelen (schepen op de Grote Meren en goederenwagens) een tekort aan capaciteit van:	1,0 %	1,4 %
bij de hoogovens van:	2,3 %	1,0 %
bij de cokesovens van:	12,2 %	5,9 %
bij de fabrieken van afgewerkt staal een overschot van capaciteit van:	15 %	11-15 %

(alles bij een capaciteit van 102,5 %, welke volgens Dunn, op grond van onderzoeken bij 77 staalondernemingen, als bereikbaar maximum aan de berekeningen ten grondslag ligt). De voor 1941 voorziene capaciteit zou dus een overschot hebben gelaten van tenminste 11 %, onder voorbehoud, dat gedurende het tijdvak einde 1940 tot einde 1941 door het in gebruik nemen van nieuwe installaties, het vergroten van de productie van de oude en het opvoeren van de capaciteit van de transportbedrijven, de voor 1941 gestelde grotere prestaties werkelijk zouden worden bereikt. Aan het slot van zijn rapport waarschuwt Dunn voor overdreven verlangens naar uitbreiding, welke kapitaalinvesteringen van vele miljoenen zou vorderen.

In 1941 is echter een ruim expansieprogramma van de Regering in werking gezet. Op grond hiervan zijn door de industrie en de Regering sedert 1941 in totaal \$ 1.673 miljoen geïnvesteerd. Van de doeleinden van dit programma kan men een indruk krijgen uit de navolgende tabel ⁵⁾.

Donald Nelson, de leider van de „War Production Board”, heeft begin 1943 officieel bekend gemaakt, dat

¹⁾ Ontleend aan „Nachrichten für den Auszenhandel”, No. 197 van 26 Aug. 1943.

²⁾ Zie „Wirtschaftsdienst” van 9 Oct. 1942, blz. 765. Eerst in de herfst van 1941 besloot men de ruwstaalproductie met 10 mill. t. per jaar te verhogen.

³⁾ Zie hiervoor „Wirtschaftsdienst” van 30 Mei 1941, blz. 466.

⁴⁾ Ontleend aan een redevoering van den directeur der „Bethlehem Steel Company”, weergegeven in „Nachrichten für den Auszenhandel” van 28 Augustus 1943.

Het expansieprogramma van de staalindustrie en de „War Production Board” sedert 1-1-40.

	(in miljoen ton)		toeneming	
	stand einde v.h. program 1-1-40	stand einde v.h. program 1943-44	toeneming (in %)	toeneming (in %)
Ruwijzer en ijzerlegeringen	55,724	71,287	15,563	28
Siemens-Martin-staal	73,721	84,788	11,067	15
Bessemer-staal	6,010	6,553	0,543	9
Electro-staal	1,880	6,315	4,435	230

de productie van ruw staal in 1942 meer dan 89 miljoen ton heeft bedragen. Nelson verwachtte toen voor midden 1943 een staalproductie van 97 miljoen ton. Sedertdien heeft de „W.P.B.” haar expansieprogramma herzien, zodat de capaciteit van de fabrieken van ruw staal, welke in 1941 89 miljoen ton bedroeg (de productie was in dat jaar 83 miljoen ton groot), midden 1943 tot 91,5 miljoen ton is gestegen, hetgeen 5,5 miljoen ton meer is dan ongeveer midden 1942. De ruwijzercapaciteit zou dan 70,35 miljoen ton bedragen, tegen 59 miljoen ton einde 1941. Verder staan op het programma grotere ertsproductie en de bouw van 21 nieuwe ertschepen voor de vaart op de Grote Meren. Om n.l. de beschikbare ruwstaalcapaciteit geheel te kunnen gebruiken, zullen 109,46 miljoen ton grondstoffen nodig zijn, waaronder 60,85 miljoen ton ruw ijzer.

De arbeiders, die werkzaam zijn bij de bouw van staalfabrieken, zullen zo nodig loonpremies ontvangen om hun arbeidsprestaties te doen stijgen en zodoende te bewerken, dat de in aanbouw zijnde fabrieken zo spoedig mogelijk zullen gereedkomen. Bij Chicago komt in de loop van deze zomer een nieuwe fabriek voor electro-staal gereed met een capaciteit van ongeveer een half miljoen ton. Zij is opgericht door de „Republic Steel Corporation”, waardoor de totale jaarlijkse capaciteit van deze onderneming stijgt tot 9,44 miljoen ton tegen 7,78 miljoen ton in Januari 1940 en 6,53 miljoen ton in 1935. Bovendien is, ingaande 1 Juli 1943, de duur van de arbeidsweek in de ijzer- en staalindustrie, die 41,5 uur bedroeg, tot 48 uur verhoogd.

Hoewel dus alle krachten worden ingespannen om de staalproductie en de capaciteit op te voeren, blijft de eerste nochtans onder de behoeften van de oorlogsindustrieën. Het gevolg is dan ook, dat de meest dringende behoeften ten koste van in de onder de huidige oorlogsomstandigheden als minder belangrijk beschouwde behoeften het eerst worden gedekt en de aan de eerstgenoemde behoeften toegewezen hoeveelheid staal zich uitbreidt of een ongeveer gelijke hoogte behoudt, waartegenover de laatstgenoemde behoeften met een daling van het hun toegewezen kwantum staal genoeg moeten nemen. Bij het vergelijken van het staalverbruik in 1941 en 1942 door de verschillende bedrijfstakken, alsmede van de hoeveelheden, welke voor uitvoer uit de Verenigde Staten zijn bestemd, komt dit tot uiting, hetgeen onderstaande tabel, die aan „Iron Age” is ontleend, laat zien:

Staalverbruik van enkele bedrijfstakken (in procenten van het totale verbruik).

	1941	1942	
Scheepsbouw	4,7	16,3	} stijging
Bouwwakken	16,4	16,8	
Uitvoer	9,7	16,9	
Spoorwegen	9,6	7,0	} daling
Machines	5,4	4,5	
Olie en gas	4,7	2,5	
Landbouw	2,7	1,8	
Overige	47,7	34,2	

De moeilijkheden liggen nu voornamelijk op het terrein

van de grondstofvoorziening en het vervoer. Zo is er bijv. een stijgend tekort aan schroot, dat de Amerikaanse staalfabrieken in sterke mate gebruiken: in 1939 bijv. hadden zij voor vervaardiging van de 46 miljoen ton staal 35 miljoen ton schroot nodig. De capaciteit neemt zodoende sneller toe dan de productie. Dat deze laatste achterblijft bij veler verwachtingen is toe te schrijven aan de politiek, welke de „War Production Board” heeft gevoerd. Deze is er van uitgegaan, dat eerst de productie moest worden opgevoerd en daarna het grondstoffen-vraagstuk aan de orde behoorde te komen. Zodoende werden de toekomstige behoeften bij de onmiddellijke achtergesteld, maar het gevolg was het optreden van grondstoffenschaarste na verloop van tijd. Dit probleem vraagt nog om een oplossing.

Het benodigde ijzererts komt voor ruwweg 90% uit de Verenigde Staten; de rest zou moeten worden ingevoerd. In dit verband is opmerkelijk, dat in de eerder geciteerde redevoering eveneens werd medegedeeld, dat de „W.P.B.” tot einde 1943 of begin 1944 in het geheel niet meer rekent op het verkrijgen van buitenlandse ertsen, doch overgaat tot uitbreiding der binnenlandse verwerking van ertsen.

Einde 1941 is men van het prioriteitenstelsel afgestapt en is een stelsel van toewijzingen voor alle orders in toepassing gebracht. Het bleek nl., dat er een zo grote mate van voorkeursorders was, dat er feitelijk geen voorrang meer mogelijk was. Ongeveer een jaar later, einde 1942, ging men tenslotte over tot een stelsel, waarbij de grondstoffen door afzonderlijke commissies over de verschillende hoofdgroepen (leger, marine, scheepsbouw, leen- en pacht-wetproductie, economische oorlogsvoering, civiel gebruik) werden verdeeld, terwijl binnen de hoofdgroep de verdere verdeling over de opeenvolgende productiestadia plaats had.

De industrie en de prijspolitiek van de Regering.

Het wantrouwen ten opzichte van de Regering, waarvan boven sprake was, komt ook tot uiting in de reactie van de industrie op de prijspolitiek van President Roosevelt. Deze drong dadelijk na September 1939 aan op het laaghouden van de prijzen, waartegenover de staalindustrie prijsverhoging verlangde, volgens haar nodig om de gestegen kosten van grondstoffen e.d. te dekken. Ernest Weir, de president van het „Iron & Steel Institute”, betoogde op de jaarlijkse bijeenkomst van deze organisatie op 17 October 1939, dat de prijsregeling een zaak van de afzonderlijke staalondernemingen was en tegenover de economische adviseurs van President Roosevelt, welke verklaarden, dat verhoging van de staalprijzen nieuwe controlemaatregelen en verdergaande inmenging van de Regering met de industrie noodzakelijk zouden maken, merkte Weir op: „A price policy must be established by each individual company in accordance with cost and other factors peculiar to that company. The job of each individual company is to see that its prices cover its own costs, not empirically established average costs of its industry”. Weir wees er verder op, dat, ondanks de gestegen prijzen van de benodigde grondstoffen en andere materialen in September en October 1939 — nl. van ijzermangaan met 25%, van tin met 17%, van zink met 35%, van stookolie met 18% en van kolen met 10% — de meeste maatschappijen de prijzen van gereed staal nog niet hadden verhoogd. De situatie is voor de ijzer- en staalmaatschappijen sindsdien niet veranderd. Van December 1940 tot Februari 1943 stegen de groothandelsprijzen 22,5 punt, de staalprijzen daarentegen slechts 1,6 punt. Dientengevolge verminderden de voordelen, ontstaan als gevolg van de gestegen bezettingsgraad. Zo was de ijzer- en staalindustrie in 1941 de enige bedrijfstak, waarin, ondanks de sterk gestegen belastingen, een flinke stijging van de winsten t.a.v. 1940 was waar te nemen. Reeds in 1942 is hierin echter verandering ingetreden. Terwijl de 22 grootste maatschappijen, die

tezamen 90% der productie beheersen, in 1941 een nettowinst van \$ 304,8 miljoen maakten, daalde deze over 1942 tot \$ 218,2 miljoen. Dit tengevolge van de verhoging der belastingen, die in 1942 \$ 706,7 miljoen beliepen, tegen \$ 524,1 in 1941⁶⁾.

In 1943 heeft deze ontwikkeling zich nog voortgezet, waarbij ook de druk der kosten is versterkt. Zo moeten de krachtens overheidsbevel aan de werkweek toegevoegde werkuren worden betaald als overwerkuren volgens het tarief van de wet op de lonen en werktijden van 1938. Tengevolge van een en ander was de nettowinst der ijzer- en staalmaatschappijen over het eerste halfjaar van 1943 8% kleiner dan in dezelfde periode van 1942.

De invoering van de nieuwe (derde⁷⁾) prijswet in Maart 1942 (waarbij als grondslag dienen de prijzen, welke golden van 1 tot 15 Januari 1941), welke geen algemene prijs- en loonstop was, maar slechts voor een groter aantal artikelen dan bij de voorafgaande prijswetten bepaald was, maximumprijzen vaststelde — het was dus een partiële prijsregeling — en het feit, dat in Mei 1942 de Regering haar expansiepolitiek voor het grootste gedeelte liet varen en zelfs een algemeen verbod van uitbreiding of oprichting van fabrieken voor oorlogsdoeleinden uitvaardigde, konden de mening doen postvatten, dat de industrie in zeker opzicht het pleit had gewonnen. In plaats daarvan werden de fabrieken voor civiele doeleinden omgeschakeld voor de oorlogsindustrie, waaruit een vérgaande beperking van het civiel gebruik voortvloeide; men wilde dus eerst het *bestaande* productie-apparaat zoveel als mogelijk was gebruiken en dit is dan ook geschied. Echter heeft de ontwikkeling sedert bovengenoemd tijdstip doen zien, dat de staalindustrie, op grond van de sterk gestegen vraag naar staal voor oorlogsdoeleinden en mede als gevolg van de steeds groter wordende machtspositie van de Regering, zij het noodgedwongen, met behulp van overheidssubsidies tot capaciteitsuitbreiding is overgegaan. Naast deze uitbreiding hebben, tengevolge van het overheidsingrijpen, ook ingrijpende verschuivingen in de vestigingsplaatsen en de productieprogramma's der metaalindustrie plaats gehad. Het zal in het bijzonder in een land als de Verenigde Staten, waar de oude opvattingen omtrent vrije mededinging, vrij initiatief en zelfverantwoordelijkheid van den ondernemer nog bij velen in het bedrijfsleven heersen, interessant zijn de consequenties van de plaatshebbende structuurveranderingen tijdens en na afloop van deze oorlog, te volgen.

G. J. KESTELOO

⁶⁾ „Nachrichten für den Auszenhandel”, Nr. 202 van 1 Sept. 1943.
⁷⁾ De eerste en tweede prijswet dateren resp. van Augustus en November 1941. Zie het artikel van Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk, „De Anti-Inflatiewet in de Vereenigde Staten”, „E.-S.B.” van 11 November 1942.

INGEZONDEN STUKKEN.

KLEINE ZELFSTANDIGEN IN DE SOCIALE VERZEKERING (II)*.

De kosten dezer verzekering.

Naar het oordeel van den schrijver heeft de commissie ook dit vraagstuk te eenvoudig gezien. Ter adstructie van zijn meening verwijst hij naar de „International Labour Review” van December 1929, waarin wordt onderzocht, of de kosten dezer verzekering worden gedragen door verbruikers, ondernemers of arbeiders, waarbij de conclusie wijst in de richting van de laatste groep. Deze opmerking is niet nieuw. Ze is o.a. door schrijver dezes gemaakt¹⁾.

Zoo eenvoudig als de schrijver van het artikel dit probleem beziet, staat het echter ook niet. Teneinde dit te bewijzen, moge een korte aanduiding volgen van de economische en econometrische vraagstukken, die hierbij in het geding zijn.

¹⁾ Het eerste gedeelte werd opgenomen in de „E.-S.B.” van 1 September 1943.

²⁾ „Ouderdomsvoorziening door wetsverbetering”, 's-Gravenhage 1936.

Vooreerst speelt hierbij een belangrijke rol de verhouding van detailprijzen tot groothandelprijzen, een vraagstuk, bekend uit de economische middenstandsproblemen, want een belangrijke groep van kleine zelfstandigen zijn detaillisten. Zien we hier echter van af, dan gaat het bij de vraag naar de afwenteling van de vergroting der kosten, die de sociale verzekering der zelfstandigen zal medebrengen, in eerste instantie om de prijsverschuivingen, die het gevolg zullen zijn van een opleggen van deze meerdere lasten. Abstract-theoretische beschouwingen hieromtrent hebben alleen gelding, indien de *gemaakte onderstellingen en de stilzwijgend gemaakte aannamen* als juist moeten worden beschouwd. Zoo veronderstelt de schrijver van het genoemde artikel een onbelemmerde geldigheid der grenswaardeleer, een volledige doorwerking van de prijzen op de wereldmarkt in het binnenland (internationale vijhandel) en den gouden standaard als maatstaf tot vaststelling van het peil der prijzen op de wereldmarkt. Van dezen toestand, indien hij ooit heeft bestaan, zijn wij thans volkomen en blijvend geëmancipeerd. Toch is hij nuchter genoeg om in zijn conclusie bepaalde terughouding te betrachten²⁾.

„Pour établir avec précision l'incidence des charges et les conséquences d'un système d'assurance, il faut donc examiner séparément les conditions en vigueur dans chaque pays. La nature de l'organisation industrielle, les rapports entre les employeurs et les travailleurs, la puissance des syndicats, la politique monétaire, d'inflation ou de déflation, la fiscalité — autant d'éléments qui influent sur le régime, des assurances sociales. Cependant, on peut attendre d'études économiques qu'elles fournissent les données essentielles à la solution du problème, et cela dans les pays, quelles qui soient les circonstances”.

Daarom zal nimmer langs den weg van een theoretisch betoog, maar alleen aan de hand van een empirisch-statistisch onderzoek kunnen worden vastgesteld, en wel voor een *bepaald* land in een *bepaalden* tijd³⁾, hoe en in welke mate de afwenteling dezer vergrootte kosten, verbonden aan de invoering van de sociale verzekering der zelfstandigen, in feite geschiedt.

Alleerf een empirisch-statistisch onderzoek kan ons de vormen doen kennen van de vraag- en aanbodkrommen en ons aanwijzingen verschaffen over de verschuivingen hunner snijpunten bij het opleggen van lasten, die de kosten van goederen en diensten doen stijgen⁴⁾.

Verder zullen moeten worden bepaald de coëfficiënten der elasticiteit van de vraag bij de verandering van het prijspeil der afzonderlijke goederen en diensten. Dit prijspeil hangt op zichzelf wederom nauw samen met de algemeene conjunctuur.

Eerst wanneer men over al deze punten gegevens heeft, komt de vraag aan de orde van een econometrisch onderzoek naar de methode der veelvoudige correlatie⁵⁾ van de mate, waarin de kosten over de verschillende maatschappelijke groepen consumenten, groothandelaren, detaillisten en overige zelfstandigen worden afgewenteld. Waar het wetenschappelijk zoo staat, heeft de commissie blijk gegeven van inzicht in deze materie door zich op een *realistisch* standpunt te stellen.

De commissie wil nagaan, in hoeverre *onder de huidige economische omstandigheden* afwenteling der meerdere kosten, welke door de invoering der verplichte sociale verzekering worden veroorzaakt, op den consument mogelijk zal zijn. Zij is daarbij uitgegaan van de gedachte, dat niet alleen in het heden, maar ook in de naaste toekomst een prijsregelend optreden van de Overheid onaf-

wijsbaar zal blijven⁶⁾. „Tenslotte meent de meerderheid der commissie, in verband met de opmerkingen der beide bovengenoemde leden in deze richting, erop te moeten wijzen, dat zij zich welbewust heeft onthouden van beschouwingen, terzake van de economische constellatie, die zich na den oorlog zal voordoen, omdat, hieromtrent slechts speculatieve beschouwingen mogelijk zijn”. Zij is van oordeel, dat ook na den oorlog economische bindingen zullen gelden terzake van prijzen van goederen en diensten, waardoor de mogelijkheid om de meerdere lasten, die aan de premiebetaling zijn verbonden, af te wentelen op de consumenten, zal blijven bestaan.

De meerderheid der commissie acht het echter voorbarig om hieromtrent een gedachte te uiten, daar eerst bij de economische situatie, welke alsdan zal bestaan, de te nemen maatregelen kunnen worden beoordeeld⁷⁾.

Slotopmerking.

Onder dit hoofd maakt de schrijver een opmerking van algemeen juridischen aard aangaande de definitie, welke in het rapport wordt gegeven van kleine zelfstandigen, die volgens hem nog tal van vraagstukken openlaat. Daarbij wijst hij op de jurisprudentie van den Centralen Raad van Beroep, die sedert 1931 aanneemt, dat voor arbeid in een onderneming een arbeidsovereenkomst wordt vereischt om den verzekeringsplicht te kunnen aannemen. De door deze jurisprudentie aan den verzekeringsplicht onttrokken personen wil de schrijver niet zonder meer als kleine zelfstandigen beschouwen, voor hen is het in verband met de vraag, wie de premie moet betalen, van belang, dat komt vast te staan, dat voor ieder, die in de onderneming werkt, de premie door den ondernemer wordt betaald (zie artikel blz. 140, eerste kolom).

Al is deze opmerking van waarde, zij gaat geheel buiten het rapport der commissie om en raakt evenmin de door haar opgestelde wettelijke begripsbepaling terzake van kleine zelfstandigen.

Men staat in de arbeidersverzekering voor het vraagstuk, hoe men een formeel arbeidscontractueel begrip van verzekerde zal ombuigen in de richting van een realistisch begrip, waarbij de „Betriebszugehörigkeit” tot criterium wordt verheven. Tenzij de Centrale Raad op haar beslissing van 1938 mocht terugkomen — hinc lacrimae — is de eenige weg daartoe de methode der uitbreidende wetsduiding, die sedertdien is toegepast en welke aanleiding heeft gegeven tot opneming in de Ziektewet en de overige wetten van bepalingen als in artikel 3 en 4 dezer wet zijn gegeven⁸⁾. Dit is de weg, dien men zal moeten inslaan, omdat men tevens moet vaststellen, wie als *werkgever* dezer personen moet worden beschouwd.

Hieruit volgt, dat de opmerking ten opzichte van de definitie, die de commissie heeft gegeven van kleine zelfstandigen, irrelevant is, omdat deze zoodra en voorzover zij als zelfstandigen deelnemen aan het maatschappelijke verkeer, juist *geen werkgever* kunnen hebben.

Wellicht dat jure constituendo juist door de opname der zelfstandigen in de bestaande sociale verzekeringswetten dit probleem tot een betere oplossing kan komen. Administratieve practijk en jurisprudentie zullen inhoud geven aan het begrip „voor eigen rekening”. Men zou voor personen, die men beschouwt als „betriebszugehörig” werkzaam te zijn voor de onderneming, kunnen bepalen, dat de werkgever de premie betaalt, voorzover zij werkzaamheden verrichten, die geen zelfstandig karakter dragen. Een argument te meer om de commissie in den opzet harer voorstellen te volgen. Deze opzet toch is al diegenen, die ten dienste der gemeenschap arbeid in socialen

²⁾ Zie den Franschen tekst van dit artikel, blz. 884.

³⁾ Zie hieromtrent het belangrijke artikel van Dr. H. P. W. van Ravesteijn, „De tijd als dimensie van het economische leven”, „Economie”, Febr. 1943, blz. 169.

⁴⁾ O. Weinberger, „Mathematische Volkswirtschaftslehre”, 1930, B. G. Teubner, Leipzig/Berlin, blz. 144.

⁵⁾ J. Tinbergen, „Econometrie”, Gorinchem 1941, Noorduyf, blz. 74. Zie ook verschillende artikelen in het „Archiv für mathematische Wirtschafts- und Sozialforschung”.

⁶⁾ Rapport t.a.p., blz. 51.

⁷⁾ Rapport t.a.p., blz. 58 en 59.

⁸⁾ De dissertatie van Dr. W. F. de Gaay Fortman, „De onderneming in het arbeidsrecht”, is van 1936 en hield met deze uitbreiding nog geen rekening. Zie over het geheele punt de beschouwingen op blz. 73 e.v.

en economischen zin verrichten, onverschillig, of dit als arbeider dan wel als zelfstandige geschiedt, de waarborgen te verzekeren der sociale verzekeringswetgeving. Daarom heeft de commissie deze materie welbewust in één kader ondergebracht, omdat zij een begrip van arbeid in maatschappelijke zin huldigde, waarin de vroegere tegenstellingen tusschen arbeider en zelfstandige zijn opgeheven.

Mogen wij eindigen met den wensch, dat bovenstaande beschouwing meer verheldering heeft gebracht bij de lezers en ook bij den schrijver van het artikel. Bij nadere bestudeering kan de waarheid blijken van Hegel's opmerking, waarin we het woord „Bildung” door „Studium” vervangen, „Beginnende Bildung fängt immer mit dem Tadel an, vollendete aber sieht in jedem das Positive”⁹⁾.

NASCHRIFT.

Inleiding.

Gaat men de geschiedenis van den strijd inzake de sociale verzekering der kleine zelfstandigen na, dan blijkt naar onze meening hieruit niet, dat deze algemeen in de richting van de sociale verzekering — in den ruimsten zin van het woord — voor deze groep der bevolking ging, doch veel meer, dat het geheel zich toespitste op het vraagstuk van den ouderdomszorg. Dit blijkt reeds uit het feit, dat de Voorzitter van de Commissie, in overleg met den Secretaris-Generaal van Sociale Zaken, inderdaad de bestudeering van den ouderdomszorg voor de kleine zelfstandigen met spoed ter hand zal nemen.

Wij zijn ons ervan bewust, dat de commissie op groote moeilijkheden zal stuiten. Zeer weinig statistische gegevens zijn over deze toch zoo belangrijke bevolkingsgroep verzameld. Had echter de commissie het naar ons inzicht juiste uitgangspunt gekozen, nl. de ouderdomsvoorziening het eerst ter hand genomen, dan had het Departement van Sociale Zaken bij een eventueel te houden enquête de rapporteurs met alle haar ten dienste staande middelen gaarne gesteund. Immers, ook voor de toekomst zal het verzamelen van dergelijke gegevens zijn nut afwerpen. Het was Prof. Steinmetz, welke er steeds op wees, dat men bij het bestudeeren van ieder maatschappelijk verschijnsel van de feiten dient uit te gaan¹⁰⁾. Dit heeft de commissie tot ons leedwezen niet gedaan. Niet op grond van statistische gegevens, noch op basis van actuariale berekeningen werd het rapport opgezet, doch met terzijdelating van de feiten werden de conclusies opgebouwd. Omtrent aantal, leeftijds-groeping, enz. der kleine zelfstandigen zijn wij ook na het verschijnen van het rapport niet op de hoogte gebracht, hetgeen ten eerste te betreuren is. Juist het beroep op de resultaten, welke Prof. Kluyster ten aanzien van de Invaliditeitswet verkreeg, had de Commissie kunnen leeren, dat het met betrekking tot deze materie een dringende vereischte was andere wegen te bewandelen.

Eveneens is het merkwaardig, dat noch in het rapport, noch in het ingezonden artikel de mogelijkheid wordt geopperd, dat de sociale verzekering voor de kleine zelfstandigen op ernstige moeilijkheden zou kunnen stuiten. In 1936 betoogde Dr. van Bruggen evenwel (wij citeeren letterlijk)¹¹⁾:

„Bij de verplichte verzekering moeten immers de premien worden betaald; niet-betaling zal onvermijdelijk executie en straf tengevolge hebben. Velen — men denke bijv. aan rondreizenden, schippers, enz. — zullen moeilijk te vinden zijn. Eene wet, waarbij de niet-arbeiders verplicht zouden worden zich te verzekeren, zou de alve moeilijk uitvoerbaar zijn en indien al uitgevoerd, in ernstige mate bij velen verbittering wekken.”

In hetzelfde referaat verwijst Dr. van Bruggen naar de

Duitsche Invaliditeitswet en naar de ervaringen, die in België zijn opgedaan. In het algemeen — zoo concludeert de auteur — zijn deze niet bemoedigend geweest¹²⁾. Als panacee voor alle bezwaren noemt Dr. van Bruggen de vrijwillige verzekering, de verzekerden komen uit eigen wil onder de verzekering en zullen daarom zelve voor de regelmatige premiebetaling zorgdragen¹³⁾. De bezwaren door Dr. van Bruggen in 1936 naar voren gebracht — die ons pas na het schrijven van ons artikel onder het oog kwamen —, komen geheel overeen met de beschouwingen, welke wij ten beste gaven.

Ook de critiek op de regeling der besteding van een deel der Vereveningsheffing voor de ouder dan 65-jarigen komt ons niet rechtvaardig voor. Immers, den personen, die ouder dan 65 jaar zijn, zal in ieder geval bij eventuele invoering der verplichte verzekering een recht op uitkeering niet kunnen worden ontzegd. Hier is geen sprake van staatspensioeneering; wanneer de auteur ons dit verwijt, kunnen wij dezelfde argumenten naar voren brengen, die Minister Talma destijds bezigde¹⁴⁾. In geen deele is daardoor een beslissing over het financiële stelsel der Invaliditeitsverzekering genomen; uit den aard der zaak zal men zich voor dit onderdeel bij de bestaande regeling behooren aan te sluiten, in afwachting eener definitieve beslissing. Bij den rustigen uitbouw der verzekering voor de verschillende groepen der kleine zelfstandigen lag het niet in onze bedoeling voor deze partieele wijziging een systeem van staatsverzorging te bepleiten. Eveneens bestrijden wij de uiting van Dr. van Bruggen, dat wij in ons artikel de commissie suggereeren haar opdracht te buiten te gaan. De toenmalige Minister van Sociale Zaken verklaarde slechts, dat de verzekering in het algemeen¹⁵⁾ „self-supporting” diende te zijn. Ook hier dus weer aansluiting aan het bestaande systeem.

Kosten der verzekering.

Wij laakten in ons artikel, dat — in tegenstelling met andere deelen van het rapport — hier een groot gemis aan theoretische fundeering viel te constataeren. Op grond hiervan verwezen wij naar de uitgebreide en voortreffelijke op dit gebied bestaande Amerikaansche literatuur. Dr. van Bruggen blijkt ook inderdaad dit als één bezwaar in het rapport aan te voelen, daar hij in zijn ingezonden stuk tot een uitvoerige theoretische analyse overgaat. Het blijkt, dat een empirisch-statistisch onderzoek noodzakelijk is en men zich met betrekking tot deze stof op een realistisch standpunt dient te stellen. Dit laatste kunnen wij volledig onderschrijven. Het is echter te betreuren, dat van dit alles in het geheel niets uit het verslag der commissie blijkt. Hoewel van een realistisch standpunt wordt gewaagd en statistische onderzoeken volgens den auteur gewenscht zijn, wordt over het begrip Statistiek in deze paragraaf ternauwernood gewaagd. Nog minder wordt eenige statistiek vermeld. Waarom stelde de commissie geen onderzoek in naar „de coëfficiënten der elasticiteit van de vraag bij de verandering van het prijspeil der afzonderlijke goederen”? Indien deze en de andere factoren bekend waren geworden, had de commissie met recht kunnen concludeeren, dat de kosten niet op de consumenten kunnen worden afgewenteld. Het afwijzen van de Amerikaansche literatuur op grond van het feit, dat deze liberaal zou zijn, is onjuist. Eveneens gaat een beroep op de huidige tijdsomstandigheden niet op, daar de commissie toch inderdaad de doelstelling heeft werk van eenigszins blijvende waarde te geven. Ook wat dit hoofdstuk betreft, zouden wij de conclusie willen trekken,

⁹⁾ Van Bruggen „Ouderdomsverzekering”, blz. 10.

¹⁰⁾ Merkwaardig, dat het door ons genoemde referaat in het geschiedkundig overzicht, dat door de rapporteurs in het Rapport wordt gegeven, niet wordt genoemd.

¹¹⁾ Zie H. W. Groeneveld en C. J. Stemberg, „De Invaliditeitswet”, 1930, blz. 11. Het verouderde standpunt van Dr. van Bruggen vindt men nog aarzelen bij L. J. H. Eversen, „De grondslagen der sociale verzekering”, 1932, blz. 19.

¹²⁾ Cursiveering van ons.

⁹⁾ „Grundlinien der Philosophie des Rechts”, par. 268 Zusatz.
¹⁰⁾ S. R. Steinmetz, „Inleiding tot de Sociologie”, 1942 passim.
¹¹⁾ J. van Bruggen, „Ouderdomsverzekering door wetsverbetering”, 1936, blz. 9 (cursiveering van ons).

dat het probleem door de rapporteurs wel is gesteld, doch niet opgelost.

Het systeem van verzekeren.

Met voldoening constateeren wij, dat Dr. van Bruggen het met ons eens is, dat het gewenscht is de kleine zelfstandigen, die met arbeiders gelijk te stellen zijn, voorzover het de sociale verzekering betreft, bij de openbare organen onder te brengen. Voor de resteerende groep kleine zelfstandigen wordt deze oplossing van de hand gewezen.

Het is ons uit besprekingen, die wij met vertegenwoordigers van bedrijfsverenigingen hadden, gebleken, dat deze groep, in het algemeen gesproken, in geen enkel opzicht op 'deze risico's is gesteld. Het betoog, dat de inzonder voor zijn meening ten beste geeft, is uitermate onbevredigend. Naar analogie met art. 145. Ziektewet, gaat de commissie ervan uit, dat voor de verzekering bijzondere bepalingen zijn te ontwerpen. Verder wordt in het rapport over deze materie niet gesproken. Op grond hiervan meent Dr. van Bruggen, dat de bepaalde groep kleine zelfstandigen bij de openbare organen kan worden ondergebracht. Zeer merkwaardig is het, dat e.e.a. in de voorgestelde wetswijziging niet tot uitdrukking komt. Wij vermoeden, dat geen enkel lid der commissie deze conclusie uit de aangehaalde zinsnede van het verslag zal trekken. Voor een ieder, die objectief het rapport bestudeert, is het duidelijk, dat de commissie inderdaad de bedoeling had de sociale verzekering der kleine zelfstandigen op dezelfde wijze te organiseeren als die der werknemers.

Hiertegen hebben wij bezwaren; als voornaamste bezwaar noemen wij, dat de rapporteurs alles naar de uitvoeringsmaatregelen verschuiven. Zooals wij reeds elders opmerkten, moet in feite nog met het geheele onderzoek een aanvang worden gemaakt. Geen enkele der practische moeilijkheden is door dit rapport tot een nadere oplossing gekomen. Kennisneming der buitenlandsche literatuur leert ons, dat onder de sociale mobiliteit van deze groep der bevolking wordt verstaan, dat deze kleine zelfstandigen voor een groot deel nu eens als werkgever, dan weer als werknemer optreden. Vooral bij de categorie landarbeiders en kleine boeren is dit een veel voorkomend verschijnsel. Van een blijvenden toestand kan hier geen sprake zijn. Door deze wisseling zullen de uitvoeringsorganen voor zeer groote moeilijkheden komen te staan, terwijl de commissie geen criterium stelt voor de „algeheele beëindiging” van het beroep. De gelijkstelling, die Dr. van Bruggen met de losse arbeiders naar voren brengt, gaat niet op, omdat het veelal voorkomt, dat of in het werken als kleine zelfstandige of in het arbeiden als werknemer een bepaalde continuïteit valt waar te nemen. Naar onze meening zal een regeling als die, welke voor het Duitse handwerk is getroffen, verschillende moeilijkheden oplossen. De aard van de te regelen materie kan hierbij in acht worden genomen¹⁶⁾. Nog een andere opmerking dienen wij in dit verband te maken. Kennisneming van het zoeven geciteerde werk van Funke zal den lezer duidelijk maken, dat men hier inderdaad met een zaak van andere orde te maken heeft. De veelheid en de verscheidenheid der te behandelen materie toonen duidelijk aan, dat een afzonderlijke regeling voor de kleine zelfstandigen een juist desideratum is.

Slotopmerking.

Dr. van Bruggen meent, dat onze slotopmerking irrelevant zou zijn. Wij wezen erop, dat in het sociale verzekeringsrecht naast werkgever en werknemer nog een derde groep optreedt, nl. de zelfstandige, die regelmatig in een onderneming werkt, doch niet ondergeschikt is, o.a. denken wij aan de groep gevallen, die wij onlangs

¹⁶⁾ Zie W. H. Funke, „Gesetz über die Altersversorgung für das deutsche Handwerk”, 1939 passim.

in-den „Socialen Verzekeringsgids”¹⁷⁾ bespraken. De formalistische opvatting van den Centralen Raad van Beroep heeft eveneens tengevolge, dat vele arbeiders, die zich kunnen laten vervangen, eenige vrijheid in de besteding van hun tijd hebben, niet verzekeringsplichtig worden verklaard, hetgeen wordt gegrond op het ontbreken van één der elementen der arbeidsovereenkomst. Deze zelfstandige — en hier staan wij tegenover Dr. van Bruggen — neemt wel als zelfstandige aan het economische leven deel, heeft echter in zekeren zin de onderneming als werkgever. Indien men aanneemt, dat al deze personen, die „betriebszugehörig” zijn, onder de sociale verzekeringswetgeving zullen vallen, zal dit tengevolge hebben, dat voor een deel der kleine zelfstandigen het probleem zou zijn opgelost. Immers in menig opzicht kan deze groep met arbeiders worden gelijkgesteld.

L. P. VAN DER DOES.

¹⁷⁾ „Werknemers en helpers in de sociale verzekering”. De „Sociale Verzekeringsgids”, Februari en Maart 1943.

ONTVANGEN BOEKEN EN BROCHURES.

BOEKEN.

Oorlogsmolestrisicoverzekering door Mr. W. C. L. van der Grinten, Mr. J. den Dulk en Mr. H. Kahrel. Antwoorden op een door de Vereeniging „Handelsrecht” uitgeschreven prijsvraag over dit onderwerp. (Wageningen 1942; H. Veenman & Zonen).

Herleidingsstelsel voor geldverbintenissen door Mr. J. W. L. de Booy en Dr. Mr. J. van Staay. Antwoorden op een door de Vereeniging „Handelsrecht” uitgeschreven prijsvraag over dit onderwerp. (Wageningen 1942; H. Veenman & Zonen).

Bedrijfseconomische monographieën no. VI: *Functioneele taakverdeling in de fabricage* door Ir. C. Hijner. (Leiden 1943; H. E. Stenfert Kroese's Uitgevers-Mij. N.V.).

BROCHURES.

Lijst van aanwinsten. ('s-Gravenhage 1943; Economische Voorlichtingsdienst, Leeszaal en Bibliotheek).

Mededeelingen no. 56: *Gemiddeld uurloon, gemiddeld ureninkomen van werklieden, werkzaam in de metaalnijverheid.* ('s-Gravenhage 1943; Stichting bedrijfsgroepen metaal- en electrotechnische industrie).

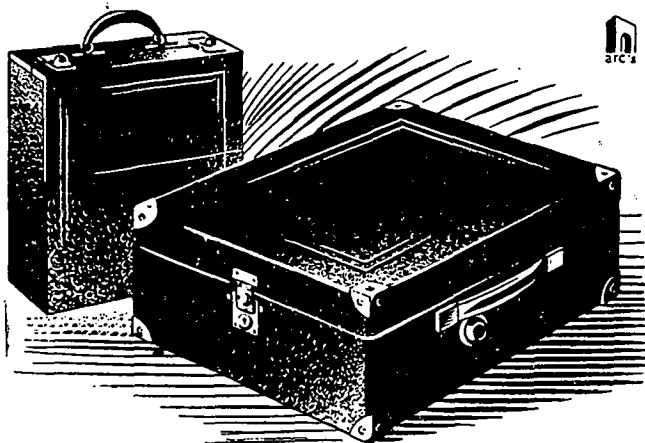
STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK. (Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnenl. wissels open marktpapier, betalingen, voorschotten afh. Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeischb. schulden
20 Sept. '43	3.673.481	144.563	3.890.256	3.780.012
13 „ '43	3.632.046	149.054	3.854.326	3.744.096
6 „ '43	3.585.659	152.146	3.810.091	3.700.341
30 Aug. '43	3.586.153	151.886	3.810.376	3.700.341
23 „ '43	3.552.683	150.714	3.775.735	3.665.716
16 „ '43	3.509.160	158.949	3.733.735	3.628.745
9 „ '43	3.453.461	139.857	3.658.846	3.548.996
2 „ '43	3.414.497	141.187	3.615.739	3.511.407
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/G	Bankassig-natiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/G (D/G)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
20 Sept. '43	3.006.961	773.027	41.305	C. 100.003	—
13 „ '43	2.977.580	766.483	41.302	C. 125.276	—
6 „ '43	2.905.149	795.114	41.193	C. 390.269	—
30 Aug. '43	2.905.149	795.114	41.193	C. 390.268	—
23 „ '43	2.849.371	816.320	41.124	C. 495.891	—
16 „ '43	2.825.677	803.009	41.129	C. 545.415	—
9 „ '43	2.809.335	739.643	40.949	C. 356.525	—
2 „ '43	2.793.470	717.920	40.932	C. 371.384	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (d.d. 26 Juni), zijn de posten „Correspondenten in het buitenland” en „Buitenlandsche betaalmiddelen (excl. pasmunt)”, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen” vanaf 5 Juli opgenomen onder de buitenlandsche portefeuille. In onzen staat samengevat als „deviezen”.

Voilà.... Uw Fransche leeraar!

DAT IS ALLES wat U noodig hebt om vlot Fransch te leeren spreken en verstaan! Het lijkt niet veel, doch bedenkt dan, dat Linguaphone U via de gramfoon negen Fransche sprekers en spreeksters in Uw huiskamer brengt, terwijl de cursus een woordenschat van 3000 woorden bevat. De sprekers zijn allen taalkundigen van naam, die U hun moedertaal op de gelijke en prettige wijze leeren op het oogenblik, dat U er voor beschikbaar hebt en op het moment, dat U er lust toe gevoelt. Op dezelfde wijze kunt U elk der

andere 28 talen, waarin Linguaphone cursussen brengt, leeren. U kunt de complete cursussen HUREN voor f. 20.40 per 4 maanden (daarna van maand tot maand),

met het recht om van cursus en/of taal te verwisselen en om de studie éénmaal te onderbreken. Op jaarcontract 25% korting. Iedere goede gramfoon kan worden gebruikt. Desgewenscht eveneens grammofoons in huur beschikbaar. Vraagt inlichtingen door middel van onderstaande coupon.

De moderne methode op wetenschappelijken grondslag.

- FRANSCH, DUIJSCH,
- ENGELSCH, ZWEDSCH,
- SPAANSCH, ITALIAANSCH,
- RUSSISCH, PORTUGEESCH,
- enz. enz.

LINGUAPHONE
N.Z. VOORBURGW. 112 A-61
A'DAM-C - TEL. 31749

Gaarne ontving ik inlichtingen omtrent een cursus in de _____ taal
 • NAAM _____
 STRAAT _____ PLAATS _____ ES 85

Een Analyse van de Arbeidsproductiviteit in Nederland

door

Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK

24ste Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut

PRIJS f 2.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.85)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: **De Erven**

F. BOHN N.V. - Haarlem

Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en koloniale boter

door

Dr. H. J. FRIETEMA

22ste Publicatie van het Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 3.15* (Prijs voor donateurs en leden v. h. N.E.I. f 2.25)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave:

De Erven F. Bohn N.V. - Haarlem

DE TWENTSCHE BANK N.V.

MAANDSTAAT OP 31 AUGUSTUS 1943

Kas, Kassiers en Daggeldleeningen	f 37.705.786,64	Kapitaal	f 40.000.000,—
Nederlandsch Schatkistpapier	„ 278.314.683,41	Reserve	„ 11.200.000,—
Ander Overheidspapier	„ 6.835.651,68	Bouwreserve	„ 1.500.000,—
Wissels	„ 10.770,20	Deposito's op Termijn	„ 49.877.596,79
Bankiers in Binnen- en Buitenland	„ 12.867.924,58	Crediteuren	„ 275.336.837,64
Effecten en Syndicaten	„ 711.845,87	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen ..	„ 8.622.686,02
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten ..	„ 19.762.661,52	Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.375.809,89
Debiteuren	„ 24.749.112,99	Aandeelhouders voor Effecten in Leendepôt ..	„ 12.969.450,—
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	„ 1.578.683,56		
Gebouwen	„ 4.000.000,—		
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen ..	„ 1.375.809,89		
Effecten van Aandeelhouders in Leendepôt ..	„ 12.969.450,—		
	f 400.882.380,34		f 400.882.380,34